

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 34.

ZATERDAG 26 AUGUSTUS 1911.

DE BEURS TE KOPENHAGEN.

INHOUD:

UIT FRANKRIJKS WILDERNIS, II, DOOR JOHAN SCHMIDT BLZ. 398	
DE WIND (GEDICHT), DOOR G. DE GRAAF	399
DE TABAKSCULTUUR IN NED.-INDIË (SLOT), DOOR H. H. ZEIJLSTRA FZ.N., GEÏLLUSTREERD.	BLZ 400—403
VRIJPLAATSEN VOOR WILD IN AFRIKA, DOOR G.	BLZ. 402
DE GRIEL, DOOR A. B. WIGMAN, GEÏLLUSTREERD	403
VERDELING VAN MIEREN, DOOR H. WITTE	404
DE RINGSIANG, DOOR K. ZWART, GEÏLLUSTREERD	405
ST. ODILIËNBERG (L.), DOOR A. F. VAN BEURDEN, GEÏLL.	406
HET VERMENIGVULDIGEN VAN ONKRUID, DOOR E. TH. W.	406
HONIG UIT BRETAGNE, DOOR G.	407
DE HOOFDSTEDEN VAN HET NOORDEN, I, GEÏLL. BLZ. 397 EN 407	

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografien, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk ait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

UIT FRANKRIJKS WILDERNIS.

II. TRAITÉ DES BLANCHES. I)

O P de Butte Montmartre woonde ze, den heuvel waartegen Parijs naar boven kruipt, de smalle straten opslingeren tusschen de barakke woningen. Daar leefde ze, in de lage kamertjes van het hooge huis met verbrokkelde pleistermuren en waartusschen de roestige steenen bloot lagen. Neerziend van uit haar venster in de cour, het hokkig binnenplaatsje, vierkantend tusschen de ingemetselde verblijven, of ook slenterend door de klein-smalle straten, sleet ze haar dagen. Soms zwalkte ze tot bij de Sacré Cœur, de wit-blanke kerk, lijk 'n moskee opkoppelend hoog boven Parijs in weelde-schoone tinten-droom, in oneindige pracht van immer wisselende kleur-nuancen. Dáár bleef ze dan uren lang turen naar de stad, waarboven het Panthéon, het Palais des Invalides, de tour St. Jacques en spitsen van kerken en hoogreikende gevel-nokken in zwoele nevel-wazing opkwamen, onder desclitterende trillingen van robijnend goud, van zilver en diamant te vibreeren stonden in tintelende overglanzing van zonnegloed. Ook, wanneer 't mogelijk was, kwam ze er des avonds, zag ze verbijsterd naar de vlammen-brandende lichtreclames boven de immense daken-reeksen, de niet-te-weten-venster-oogen, de stralende bollen beneden, die in geflakker van licht de stad te branden zetten, de stad Parijs waarboven de wijde licht-adem dan dreef, als was 't de gloei-kaatsing van een vuur-vonkenden oven. Lang kon ze er staan, al maar aanziend in extatisch bewonderen de enorme vervloeiing van staag verschietende verten, ook door afstanden verflauwende kleuren-prachten, waarover de sidderende mane-schijn neerschubde. Was ze dan weergekeerd in haar kamer van de rue Des trois frères, en ze wist zich alleen, kon ze lang zitten te mijmeren aan het venster, altijd afkijken moeënd in den steenen koker, waar ze hooren kon het gestap van burenen in de portalen, het gepraat van den concierge en soms ook het bijslieren van een emmer onder de pomp op de binnenplaats, het bruisend gespat van het water tot deze vol was. . . .

Des daags had ze meer afleiding, vooral als ze hoorde komen den sleependen tred van den jongen chansonnier, die, na beleefden groot, langs de vensters opgekeken te hebben, zijn gitaar stemtokkelde en daarna dreunend zong zijn melancholische liefdesliederen. Dàn bleef ze, ver hangend over de ijzeren balustrade van haar laag venster, geheel meevoelend de beduiding van zijn woord. Steeds verlangend naar een volgend lied, bukte zij zich altijd meer voorover om toch maar beter te kunnen verstaan. En tusschen die huizenwanden, op den bodem van den grijsdoemelenden koelen put, stond de zanger dan te azen naar de luisteraars, die hem een sou toewierpen. Zingend bleef hij dan dankend naar boven knikken tot zijn lied geëindigd was, zocht daarna de gaven uit de hoeken en herbegon zijn refrain. En niet dan met moeilijk terug te dringen verdriet zag ze hem weer weggaan, den vreemden mooien man, met zijn vertrouwen-vra-

gend geluid, zijn vol kroezend haar, waarvan hij grootneigend zijn breed-geranden hoed met elegant gebaar kon afzwaaien. Ze smachtte naar zijn stem, zijn immer van liefde-leed schreiende zangen, waarnaar ze gretig hoorde en die haar het gemoed wel-dadig week maakten, want dan voelde ze meelij voor haar mis-troostig bestaan, haar voortdurend alleen-zijn in het groote Parijs, waar ze bijna niemand kende, dan den man, den woesten maçon, waarmee zij gegaan was eindelijk, na zijn herhaaldelijk aandringen. Den vroolijken vriend van haar broer, met wien zij zoo vaak gedanst had in het danshuis op den boulevard Barbès; het Elisée Montmartre. Maar van wien ze niet hield, zooals het haar later bleek, niet houden kon, omdat hij ruw was en trouweloos, uren doorbracht bij den marchand de vins op den hoek. Ach, wat was ze graag in haar Normandië gebleven, aan de kust, waar ze uren zitten kon, turend in de wijde zee. Was ze maar gebleven in haar dorp, in plaats van naar haar broer te luisteren. Had ze toch haar eigen gevoel geraadpleegd en niet zich laten opdringen aan een man, van wien ze niet hield, niet houden kon, maar aan wien zij zich onderwierp uit vrees voor zijn dulle razernij en despotisme. Had ze maar . . . klaagde ze . . . ze wist echter dat 't te laat was en ze niet weg kon vooreerst. Jean Desmaret liet haar immers nooit genoeg geld achter om te kunnen ontkomen en met 't weinige dat hij haar gaf om voor 't diner te zorgen, zou ze 't niet heel ver brengen. Daarom bleef ze, liet ze zich schelden en slaan, te meer ook daar ze ontzettend bang voor hem was, wetend dat hij voor het ergste niet zou terugdeinzen. Zoo leefde zij haar leven, vol vreeze en diep-inkervend verdriet. Alleen de zanger gaf haar afleiding, deed in haar de herinnering aan vroeger ontwaken, schiep voor haar de romantische werkelijkheid, waarvan ze in oude verhalen had gelezen, eertijds, toen ze nog daar was, waar de golven schuimkoppend klotsen en in den stillen avond aan het strand de visschers rondom haar zaten elkaar te vertellen, onder den vlam-schroeienden schijn der ondergaande zon.

En het gezicht drukkend in de sidderende handen, schokte het leed in haar lichaam op, schreide ze in wilde wanhoop om 't verlorene. En als het laatste woord was klank-verstorven, het laatste accoord vertokkeld, hoorde ze soms, als ruwe tegenstelling, de zware stampvoeten van hem, met wien ze samen was, al maanden lang. Dan richtte ze zich verschríkt op, liep vluchtend van het venster weg en zocht bezigheid in onzekere tasting naar een begin. In de kleine cuisine verschoof ze dan bedrijvig pannen, opdat hij hooren zou haar arbeidzaamheid, plofte in wilde haast petroleum in de kachel, die bijna doofde, om maar gauw zijn soep te kunnen opbrengen, als hij, na knorrig groet, bij 't raam aan tafel was gaan zitten. Haastte ze zich, het brood en den wijn naar tafel dragend, met het eten van dien dag.

Zwijgend in den vensterhoek gezeten, het lichaam gebukt, steunend op de armen, wendde hij 't stoere hoofd naar haar, bromde bevelend: „Waarom is mijn potage nog niet klaar? 'k Ben vermoeid. Geef eten! ik heb honger!” Ze zweeg, repte zich, wel beangst, maar ook nog in zich de weeke berusting, reactie op haar groote ontroering van daar straks. . . . „Nom de d. . . . als jij gewerkt had als ik, zou je wel beter zorgen voor 't eten. Als je maar weet, dat ik je je congé geef, als je zoo blijft”.

Ze bracht de soep op, liet hem razen. „Ah, quelle saleté”, gromde hij, „aangebrand, . . . heb je soms een minnaar op 't oog, dat je niet op den boel let, hèn? Zeg op, vooruit. . . . zeg op! Je lui ferai son affaire. . . . attends un peu. . . . als ik ooit iets merk. . . . wacht je dan voor Jean Desmaret”. Hij zei 't dreigend, zonder van zijn plaats op te staan, te verroeren zelfs. Maar op 'n beslist toon, met helsche wraakglinstering in z'n oogen. Zij antwoordde niet, bediende hem zwijgend, angstig. En als hij zijn diner genuttigd had, stak hij een cigaret op, mompelde een groet en ging naar den marchand de vins.

Iederen dag was zóó haar leven en iederen dag werd haar leed ondraaglijker. Geen andere verpoizing in haar slaafsch bestaan dan de liedjeszanger in de cour, tobde zij en werd de verzueting weer vrij te zijn, sterker in haar. Vrij zijn, schalde 't in haar op — vrij zijn. Maar hoe? Weggaan van Jean, terug naar haar dorp aan zee? Neen, daarheen gingen haar verlangens niet geheel en al. Ze wilde leven, leven in het mooie Parijs dat ze raadde vanaf de hoogte. Parijs, dat ze wist achter die huizen-wallen en vooral had leeren kennen op hare wandelingen met Jean, toen hij haar pas had en lief nog meënam naar het Bois de Boulogne. Het Parijs dat ze in geslagen bewondering had aangestaard, staande bij den Arc de Triomphe, vanwaar ze de geheele Champs Elisées overzien kon, met zijn velikels, zijn voitures, die daar door-een krioelden als duizenden insecten. Het Parijs, blinkend en schitterend van rijkdom, ruischend van zijde en modieuze statie. Waar genoten werd de weelde van het gouden bezit en de ongelooflijke amusements. Dát Parijs wilde ze leven. Niet terug naar Normandië, want daar zou ze de rust niet weervinden, zou ze op den duur ondergaan in haar onstuimig verlangen, nu ze gezien had het Parijs harer fantasiën. Al werd ze geterroriseerd, ze had hare illusie behouden, wyl ze uitsluitend hare dagen geleefd had in haar klein appartementje boven op de butte. Meer en meer kwelde haar steeds zon zij op 'n middel tot vluchten. Maar welk? Ze wist er niet een. Geld had ze niet en wie zou 't 'r geven? Soms, als de chansonnier beneden zong, had ze wel zoo naar hem toe willen stormen, om hem te vragen haar mee te nemen. Op hem neer had ze gekeken, zelfs glimlachend aangemoedigd met

blijde oogen. En hij, timide, had haar dan devotelijk toegeblift, zóó innig, zóó lang, dat ze zich, plots bezinnend, terugtrok. Schoorvoetend, telkens omkijkend, hoorde ze 'm dan later aarzelend zich verwijderen tot de holle echo der stappen was weggestorven. Op een morgen, bezig zijnde haar kleine vertrekken te beredderen, werd er geklopt. Een jongen gaf haar een briefje. Nieuwsgierig het opnemend las ze met stijgende ontsteltenis den inhoud. Haar hart klopte en onrustig hijgde zij. Haar adem stakte. Zenuwachtig kreukte ze eerst het biljetje ineen, vouwde 't dan weer uit, herlas: „Mademoiselle. Ik vraag u vergiffenis dat ik het waag u te schrijven. Gij zijt ongelukkig. Ik weet 't. Ik heb 't gezien, en ik bid u, met mij te gaan, ver van hier. Gij zijt mijn geluk en mijn leven en ik zweer u te maken tot een dier vrouwen, die zeggen kunnen: Mijn verlangens zijn volkomen vervuld. Ik heb u lief en zal u dit bewijzen. Toe, volg mij, Al lijkt ik een gewone chansonnier van de Montmartre voor u, ik zeg u, dat ik meer ben en in staat u een onbezorgd leven te verschaffen. Wie zijt u ook, ik heb u lief — en meen, excusez ma franchise, op wederliefde te mogen hopen. Indien u besluiten mocht, kom dan met mij, als ik straks zingen zal voor u, voor u alleen. Votre dévoué Martin”.

Geheel verward zag ze voor zich uit, het briefje intuïtief in haar jaquette stekend. Een gevoel van vredige zekerheid kwam plots over haar. Maar tevens de afschuwelijke vrees-gedachte, door Jean Desmaret te worden verrast. Hem ooit te ontmoeten later, scheen haar het vreeselijkste vonnis. Verstijfd van schrik als iemand, die weg wil, maar niet kan, door 't neerdrukkende onmachtige in de beenen, keek ze naar de deur. Maar ook tegelijk jubelde 't in haar op, was 't haar of de ridder uit het verleden zou opstaan om haar te redden. Of de minnezanger haar, zijn lief, verlossen kwam, als in vervlogen tijden. Eensklaps klonk het naar haar op:

„Au clair de la lune, un beau soir,
C'était en mai, je me rappelle,
Quand je vins seul — seul avec elle
Sur un banc rustique m'asseoir”....

Hij was 't! Of 't leven week, of de angst als 'n gorgonisch gedrocht haar de keel omprangde, was 't haar. En toch door toekomst-vrees in eens gesterkt, richtte ze zich op, keek over de ijzeren raambalustrade omlaag en wenkte te zullen komen. Zóó gelukkig voelde ze zich door dien moed, dat ze duizelde van dankbaarheid, van blijdschap. De tranen drongen in haar oogen en krachtig nu, trok ze de deur open.

Ze ging de trap af tot in den corridor, volgde toen den zanger, die schuw-vlug voor haar uitging. Als in een droom, volgde ze hem tot aan de omnibus-halte bij 't Hippodrome, steeg dan, als 't logge gevaarte voor hen stil hield, achter hem het wenteltrapje naar de imperiale op. Dicht schoof hij naast haar, betaalde voor hen beiden. En langzaam kwam over haar een gevoel van verlichting, al deed soms eene huivering van ontdekkingsvrees haar even inkrimpen — Ze lieten zich naar den anderen kant van de Seine brengen, waar Martin in de rue de Lille woonde. Koortsig-bibberend drukte ze zich tegen Martin aan, die haar troostte en verzekerde haar te zullen beschermen.

Eindelijk in de rue de Lille kon hij haar omhelzen, en haar danken. Zij keek 'm steeds aan en liet zich kuisch zijne teedere liefkozingen welgevallen. Ze wist niets te zeggen, was alleen gelukkig en tevreden door zijn zorg en groote opgetogenheid. Hij beloofde, voorspelde een leven van absolute voldoening, zich inspannend 't haar direct naar den zin te maken.

De woning van Martin, hoe eenvoudig ook, was mooier dan die van Jean Desmaret. De meubelen waren gemakkelijk en in goeden staat.

Martin, die heel goed haar kinderlijke, ongeveinsde belangstelling opmerkte, was naast haar komen zitten op de chaise-longue. „Je vindt 't hier dus niet onaardig”, vroeg hij verliefd. „Je ziet, dat ik je niet heb bedrogen. Ik ben geen arme chansonnier, mijn kind. Ik ben Martin, Martin de kunstenaar, die alles doet voor zijn studies. Ik zing, omdat ik van zingen houd en omdat ik wel dacht, wat nu gebeurd is, dat ik eenmaal mijn petite femme op die manier zou ontmoeten.” Hij kuste haar. Zij was betooverd en onder den invloed van zijn stem, kuste zij hem terug, naïef, eerlijk gemeend. „Ja”, ging hij opgetogen voort, „dat ken jij zoo niet hè, dat vie de bohème van artisten.”

— Ik niet, zei ze beschaamd, ik ben uit Normandië en pas een paar maanden hier”.

Martin, haar streekend, keek haar lachend aan. „Geloof je, ma petite, dat ik dat allang wist? Dat ik zelfs weet, dat je ouders visschers zijn?”

Zij was verstomd, maar Martin hielderde vroolijk het geheim op, door er bij te verklaren, dat haar concierge het hem had oververteld. „Ik wist ook hoe slecht je 't had bij dien Jean Desmaret. 'n Mauvais sujet.... fidonc, je moet nu niet huilen”. Zij keek hem dankbaar aan. Steeds bleven hare oogen op hem gericht, want zijn stem klonk zoo goedig en trouwhartig glimlachte hij haar tegen. 't Was haar zoo vreemd. Ineens weg te zijn gegaan met dien man, met dien zanger, leek haar nog zoo onbegrijpelijk nu. Al had 't langen tijd in haar geroepen om bevrijding, de onstuimige drang naar het leven haar onophoudelijk gekweld, nu ze daar zat, in die kamer, ruimer en beter dan die van Jean, begreep ze niet, kon ze niet bevatten de mogelijkheid van dit zoo plotse gebeuren. Als

was zij onbewust verzonken in 'n andere omgeving, leek haar dit vertrek en de nabijheid van den geheimzinnigen minstreel. Ze bracht de handen aan het van onrust bonzende hoofd, want al was 't vrijwillig geweest dat zij was heengegaan, toch voelde ze instinctief, dat 't de macht was van den zanger, die haar naar zijn wil had doen handelen. En ze wist zich dat mysterie niet te verklaren. Hij was zachter dan den andere, edeler en bovenal ridderlijker, maar ondanks dat alles kon zij zich niet verklaren hoe ze nu zoo ijlings had kunnen komen tot de vlucht, want zoo had ze hem nog niet lief. Waarom ze 'm dan toch gevolgd was? De vrees voor Desmaret, die haar misschien vinden zou, benauwde haar vreeselijk. Als in wilde vaart, voelde ze de kamerwanden cirkelen om haar heen, waartusschen zij was, hulpeloos en zonder macht. Alleen 't heen en weer gaan van den zanger, hergaf haar het weten, niet alleen te zijn. Zij hoorde hem loopen en eensklaps zacht neurien de melodieuze tonen van zijn verleidingszang. Hoe kwam 't toch, dat zij met hem was gegaan, denkeloos en willoos? Wat was dat geweest? De wroeging over haar daad, tegenover Jean begaan, ontnam haar de kracht zelfs tot terugkeeren. Ook angst wyl ze wist dat hij haar geweldig straffen zou, misschien haar dooden....

Martin, die al dien tijd bezig was geweest de lunch klaar te zetten, ontkurkte een flesch en schonk haar een groot glas wijn, dat hij haar galant-vlelend voorhield. „Alors, ma petite bibiche, proef 's. — Ik klink met je — en hij deed alsof hij dronk, haar zacht dwingend haar glas te ledigen. Afwachting bleef hij bewegingloos voor haar staan, terwijl zij werktuigelijk dronk, en toen hij zag, dat zij na nog zwakjes de oogen geopend te hebben, ze daarna, door slaap overmand, sloot, zette hij de beide glazen vlug op tafel, liep snel het portaal in naar de kamer daarnaast en keerde met 'n forschen kerel terug.

„Komaan, dadelijk Louis, neem 'r zoo gauw mogelijk in je rijtuig mee. Vite, anders komen ze ons op 't spoor. Vite, voordat 'r amant de politie waarschuwt—.. Allo, vandaag hebben we onze vijf-honderd franken al heel gauw verdiend!”

Maar ditmaal faalde hunne berekening, want de petite amie van Jean Desmaret werd in het rijtuig wakker en wist, in hevig verzet, de aandacht der politie op haar ontvoering te vestigen.

JOHAN SCHMIDT.

1) Blanke slavinnen-handel.

In deze schets zal ik u teekenen hoe slim en met duivelsch overleg de handelaren in blanke slavinnen te werk gaan en op welke geraffineerde wijze 't hun gelukt, de meest argelooze buitenmeisjes en de door naïeve slaafschheid aan den overweldigenden man onderworpen jonge vrouwen, te ontvoeren. Trachten zal ik hierbij psychologisch te werk te gaan om daardoor een scherp licht te laten schijnen op de redenen, waarom 't mogelijk is, dat men zich van vrouwen als de „Amie” van Jean Desmaret zoo gemakkelijk meester maakt: 't eigenaardig slaafsche aan den geweldadigen „amant”, alsmede de vernederende plaats, die dergelijke vrouwen innemen.

DE WIND.

(Éloge du Vent. — Adolphe Retté.)

Wie zal den wind naar waarde loven?

Zijn ademstoot strijkt over 't golvend graan,
Hij streeft op breede wiek den adelaar te boven,
Ontwakend heft hij luid een oolijk wijsjen aan,
Dof grommend legt hij zich, een oude, moe van 't sloven,
Wie zal den wind naar waarde loven?

Hoe speelt hij in April door bloesemende hagen!
Hij neuriet in 't getak der bloeiende sering
Een lieflijk lied. — uw hart zou mee gaan zingen;
Meiklokjes streelt hij zacht; fluks verder dragen
Zijn wieken hem door tuinen heen, vol violieren;
Hij danst met 't trillend blad der populieren
En 't murm'len van de beek meldt in haar klaterval
Den lof van 't windgewuif, dat geur breidt overal.

In Juli komt de wind loom over 't koren glijden,
Speelt met den stofwolk nu, met donderwolken dan,
En droogt, wanneer de landman 't hooi gaat huiswaarts rijden,
De heet bezweete flanken van het paardenspan.

De wind bemint den wijn. Van zoete druiven dronken,
Besmeurd met purpen sap nog van de Octobervrucht
Zwaait hij, met molenwieken walsend, door de lucht
En klaat'rend komt zijn schaterlach de heuv'len langsgeklonken,

Decemberwind fluit gierend door de sleutelgaten,
Weerhanen draaien, zwaaiend naar zijn wilde nuk,
Hij klappert met de blinden, kleppert door de straten,
Om zolders te bezien slaat hij de daken stuk;
En feller door 't bevroren stroomdal voortgesnoven
Heeft hij de vlakke ras met rijm en sneeuw bestoven,
Dan schittert 't lage land, de sterrennacht erboven.

Alwetend is de wind, die 't diepst geheim bewaarde
Bij 't zuiveren der lucht van slagveld, doodenakker;
Zijn wapperen is vreugd, is leven, vrij en wakker;
De wind, — de jeugddroom onzer aarde!

G. DE GRAAF.

RIJPE TABAK (DELI).

DE TABAKSCULTUUR IN NED.-INDIË.

(Slot).

VROEGER werd de geheele plant tegelijk geoogst. Was het bovenste, jongste, blad rijp, dan werd de stengel van onderen doorgesneden en de plant in haar geheel naar de schuur gebracht. Men noemt dit „boomooogst”, daar men algemeen van „tabaksboomen” spreekt, hoewel de tabak een kruidachtige plant is.

Tegenwoordig plukt men de bladeren van den stengel, naarmate zij rijp geworden zijn. Het onderste blad, zandblad genoemd, wordt het eerst geoogst; indien het slechts 6 duim lang is, acht men het nog de moeite waard. Vervolgens komen de hoogere bladeren aan de beurt, die men indeelt in voetblad, middenblad en topblad. Men oogst per „boom” omstreeks 20 bladeren.

De planter brengt deze bladeren in eigenaardige manden naar de droogloodsen. De manden staan op een soort van „ezel”, zoodat ze in het veld gemakkelijk neergezet of wel op den schouder voortgedragen kunnen worden. Het voorbarig verdorren der bladeren wordt voorkomen, door ze met een mat te overdekken.

De droogloodsen, waar de tabaksbladeren nu voorloopig zullen blijven, zijn gebouwen van ongeveer 80 M. lang, 20 M. breed en 10 M. hoog, met een geraamte van djati-hout en bamboe, en dak en wanden van palmbladeren of alang-alang. Deze gevaarten liggen overal over het land verspreid; in één loods kan de tabak van ongeveer 5 H.A. verwerkt worden. Inwendig is een groot aantal dwars- en lengtebalken aangebracht, waarop later de tabakslatten (zoogen. „dolken”) zullen rusten.

De bladeren worden in de loods op matten neergelegd; vrouwen rijgen ze nu aan dunne bamboelatjes, zoodanig dat telkens twee bladeren met de bovenzijden naar elkaar toegekeerd zijn. Aan ieder latje, van 1 voet lengte, kunnen 8—12 bladeren hangen; 10 van die latjes worden vervolgens met touwtjes vastgemaakt aan éénzelfde „dolk” van 10 voet lengte, en deze dolk op de dwarsbalken van de schuur neergelegd. Daar in de wanden van de loods kleppen zijn gemaakt, die kunnen worden opengezet, heeft men het in de hand, de droging sneller of langzamer te doen plaats hebben; men moet natuurlijk ook met het weder rekening houden; bij aanhoudenden regen wordt in de droogloodsen zelfs een vuurtje gestookt.

Na ruim een maand is het blad voldoende gedroogd. Men strijkt de bladeren van de bamboe-stokjes af, sorteert ze, naarmate ze beter of minder goed gedroogd zijn, en maakt bossen van 50 bladeren ieder. Deze bossen worden in groote manden naar de fermenteerloods gebracht, waar een zeer voornaam deel der bewerking plaats vindt.

De fermenteer- of afpakloods is een zeer ruim steenen gebouw, dat in het midden voorzien is van een houten vloer, die ongeveer 1 M. boven den beganen grond ligt. Op dezen vloer worden de bossen tabak op matten van pandan-blad neergelegd, zoodanig dat een regelmatig stapel ontstaat, die ongeveer 6 × 3 ×

2 M. afmeting heeft. Van iedere soort tabak, die men bij de sorteering onderscheiden heeft, maakt men een afzonderlijken stapel, daar de eischen van behandeling verschillend zijn. In den stapel heeft nu namelijk een broeien of zoogenaamd fermenteren plaats, waardoor de temperatuur stijgt, en waarbij de tabak langzamerhand de eigenschappen verkrijgt, die zij voor het gebruik bezitten moet. De temperatuur mag gewoonlijk niet hooger stijgen dan tot 60° C. en om dit na te gaan, heeft men bij het opstapelen op verschillende hoogten bamboekokers ingevoegd, waarin een thermometer gestoken wordt om de temperatuur van het inwendige van den stapel te kunnen aflezen. Zoodra de gewenschte temperatuur bereikt is, wordt de stapel „omgezet”; men bouwt een nieuwen stapel op, waarbij de tabak, die eerst buiten lag, in het midden geplaatst wordt, en vereenigt daarbij meestal de stapels tot grootere.

Na eenige malen keeren is de tabak goed gefermenteerd; nu moet de sorteering plaats hebben. Deze geschiedt door vrouwen. De bossen worden losgemaakt en de bladeren zoowel naar hoedanigheid, als naar lengte gesorteerd, waarna ze opnieuw tot bossen samengebonden worden. De minder goede tabak wordt nu terstond verpakt, terwijl de betere kwaliteiten op zeer groote stapels nog een nafermentatie ondergaan.

Bij de verpakking worden de bossen stijf samengeperst met ijzeren handpersen, en in matten van pandan-bladeren gewikkeld, zoodat balen of pakken van 75—90 K.G. gewicht ontstaan. Deze pakken worden voorzien van een merkteeken, dat de soort en kwaliteit der tabak aangeeft en zijn dan voor verzending gereed.

Buiten de Vorstenlanden levert op Java Djember de beste tabak. Hoewel de bereiding daar niet achterstaat bij die in de Vorstenlanden, wordt aan de cultuur veel minder zorg besteed. Oorspronkelijk leverde de onderneming aan de inlanders bibit, die door dezen op hun landen voortgekweekt werd en later aan de onderneming verkocht; de bereiding had dan weder onder Europeesch toezicht plaats. Maar toen er meerdere ondernemingen kwamen, ontstond er concurrentie, die diefstal van gedroogde tabak meebracht, daar de nieuwe maatschappijen ook eigengekweekte tabak van de inlanders opkochten. Ten einde het product van hun bibit te kunnen terugischen, huurden de ondernemingen nu de gronden van de inlanders, om verkoop van blad aan anderen met meer kracht te kunnen tegengaan. De verzorging der tabak werd echter aan den inlanderschen planter overgelaten.

De vele moeilijkheden, door de genoemde concurrentie teweeggebracht, benadeelden de Djembersche tabaksteelt zeer. Brandstichting in droogloodsen had zeer veel plaats; men heeft de droogloodsen daarom vaak zóó ingericht, dat het geheele dak in nederen gelaten kan worden.

De duurste tabak uit onze Oost wordt geleverd door Sumatra,

waar aan de Oostkust de bekende cultuurstreken Deli, Langkat en Serdang zijn gelegen. De grondlegger der tabaksteelt op Sumatra's Oostkust is de heer J. Nienhuijs, die in 1865 voor het eerst tabak naar Europa zond. In de volgende jaren werden grotere hoeveelheden verscheept; de prijzen, op de markt door dit product behaald, waren zoo schitterend, dat men steun vond bij de Nederlandsche Handelsmaatschappij om de zaak op grooter schaal voort te zetten. Dit gaf aanleiding tot de oprichting van de Deli-Maatschappij, in 1869, waarvan de heer P. W. Janssen directeur en de heer Nienhuijs hoofd-administrateur werd; in deze betrekking volgde hem de heer J. T. Cremer in 1871 op.

Later ontstonden meerdere maatschappijen, die echter niet alle op een succes als dat van hun oudste zuster kunnen bogen.

De groote waarde van de Delitabak is gelegen in het dun, fijn en elastisch zijn der bladeren, bij uitstek geschikt voor dekblad van sigaren. In Amerika, waar zeer veel Sumatra-tabak gebruikt wordt, heeft men niet alleen Deli-tabaks-

zaad ingevoerd, maar bovendien dezelfde gunstige eigenschappen trachten te verkrijgen door deze tabak te teelen onder een tent van dunne stof, kaasdoek, waardoor het blad dun wordt. Men heeft ook in Indië proeven genomen met tabakscultuur onder zulke tenten, doch vond zoomin in Deli als in de Vorstenlanden aanleiding tot toepassing in het groot.

De toestanden in Deli verschillen zéér veel van die op Java. Is op dit dichtbevolkte eiland de grond kostbaar, doch de arbeidskracht goedkoop, op Sumatra's Oostkust heeft men overvloed van grond, doch zijn de bewoners, Maleiers en Batakkers, weinig talrijk en niet geschikt voor het drijven van cultuur op groote schaal. Gevolg hiervan is enerzijds, dat Chineezinnen, Klingaleezen en Javanen als arbeidskrachten ingevoerd moeten worden, anderzijds, dat de cultuur veel minder intensief is dan op Java: men zou bijna van roofofbouw kunnen spreken.

Bij den aanvang der tabaksteelt in deze streken was het land grootendeels bedekt door oerboschen, ten minste voor zoover de bevolking niet ter wille van hare rijstvelden het bosch gekapt had. De overvloed van grond maakte, dat de bevolking roofofbouw toepaste: een bepaald stuk grond wordt slechts éénmaal voor rijst gebruikt, en dan weer verlaten. Voor den volgenden oogst werd opnieuw een stuk bosch omgehouden, het gekapte grootendeels verbrand, en tusschen de stronken van de grootere boomen en de gespaarde vrucht- en bijenboomen de bodem voor den landbouw geschikt gemaakt, door regeling der afwatering en oppervlakkige grondbewerking.

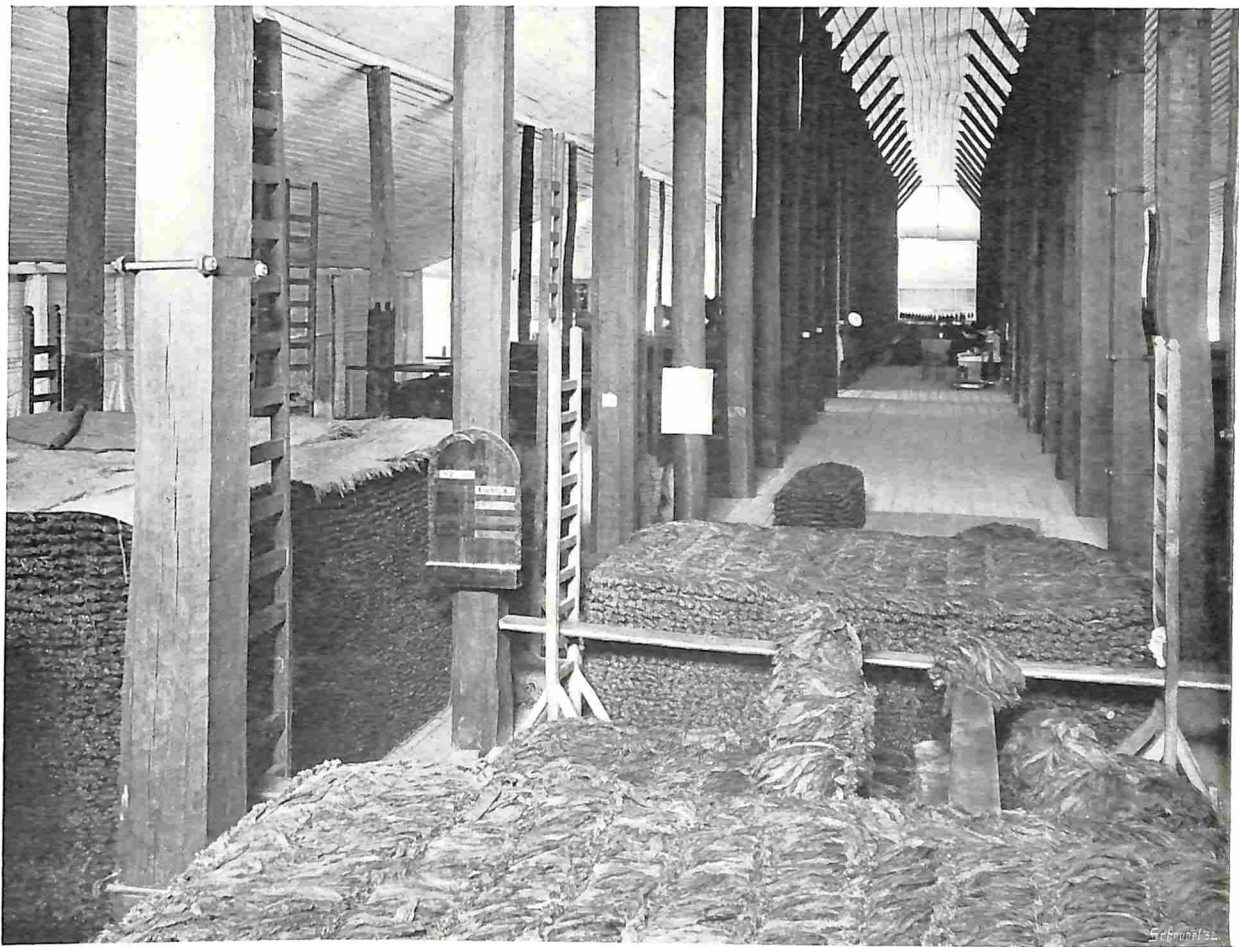
De tabaksondernemingen volgden ditzelfde stelsel. Volgens contract moesten zij de vruchtboomen en de bijenboomen (d.w.z. boomen met nesten van wilde bijen) sparen, en na den tabaksoogst het land aan de bevolking geven voor een rijstoogst. Daarna bleef het veld aan zichzelf overgelaten; het bedekte zich langzamerhand met een nieuw plantenkleed, zoodat men na 8—10 jaar een verjongd bosch aantrof, natuurlijk lager dan het oerwoud, hier en daar afgewisseld door plekken met het lastige alang-alang-gras. Dit nieuwe bosch werd, zoo noodig, evenals het oerbosch, gekapt en voor tabaksveld geschikt gemaakt, doch na elke bebouwing breidt zich de alang-alang op het terrein ten koste van de boomsoorten uit, zoodat ten slotte

DE TABAKSCULTUUR IN NED.-INDIË. AFGEEOOGST VELD, VORSTENLANDEN.

van herbebouwing der verlaten velden geen sprake meer is. Daar evenwel door de snelle uitbreiding van de tabakscultuur niet voortdurend oerbosch ontgonnen kan worden, is men wel verplicht ook deze alang-alangvelden te bebouwen, die echter veel minder geschikt zijn, dan de humusrijke woudbodem. Iedere onderneming op Deli beschikt over ongeveer tienmaal zooveel grond, als per jaar bebouwd wordt; een veld kan dus jaren lang braak liggen, voor het weder aan de beurt komt. Het terrein van werkzaamheid verplaatst zich voortdurend over het gebied der onderneming, en de droogloodsen en koeliewoningen volgen. Men richt het zoo in, dat de gebouwen aan een weg staan en het eerste jaar de velden aan de eene zijde van dien weg in gebruik genomen worden, het volgende jaar die aan de andere wegzijde. Daarna breekt men de gebouwen af en verhuist naar een ander deel van de onderneming om daar weder voor twee jaar loodsen en woningen op te trekken. Het gevolg is, dat aan de huizen zoo weinig mogelijk zorg wordt besteed; veel minder dan in de Vorstenlanden, waar ze steeds in gebruik blijven.

De zorg voor de tabaksplanten wordt alleen toevertrouwd aan

DE TABAKSCULTUUR IN NED.-INDIË.
HET STAPELEN VAN DE TABAK IN DE FERMENTEERSCHUUR (DELI).

DE TABAKSCULTUUR IN NED.-INDIË. TABAKSSORTEERDERS AAN HET WERK.

de Chineesche koelies, die uitstekende landbouwers zijn. Ieder hunner heeft de verzorging van een bepaald veld tot taak, en verricht daarvoor alle werkzaamheden. De overige koelies worden gebruikt bij het vellen van boomen, het bouwen van huizen en dergelijk werk, dat met de eigenlijke tabaksteelt niet onmiddellijk samenhangt. De oogst van de tabak en de bewerking in de fermenteeschuur geschiedt in Deli in hoofdzaak als in de Vorstenlanden. Het sorteeren wordt verricht naar een fijner indeeling, zoodat er veel meer merken van Deli-tabak zijn, dan van Vorstenlanden-tabak.

In nette pakken, met duidelijke merken, ligt de tabak thans te wachten, tot een partij bijeen is om gezamenlijk naar Nederland gezonden te worden, waar zij te Amsterdam of te Rotterdam in veiling zal worden gebracht. Waarheen zij dan zal gaan? Het is niet onze taak deze vraag te beantwoorden; haar verderen tocht door de wereld zullen wij niet volgen.

Dr. H. H. ZEIJLSTRA FZN.

Wat het Engelsche gebied in Afrika betreft geldt reeds de spreuk: „Gouverner c'est prévoir!” en ook de jacht met handelsdoeleinden is reeds aan banden gelegd, om zich binnen door het verstand aangewezen grenzen te beperken, zoodat ginds de kip niet geslacht wordt ter wille van de gouden eieren.

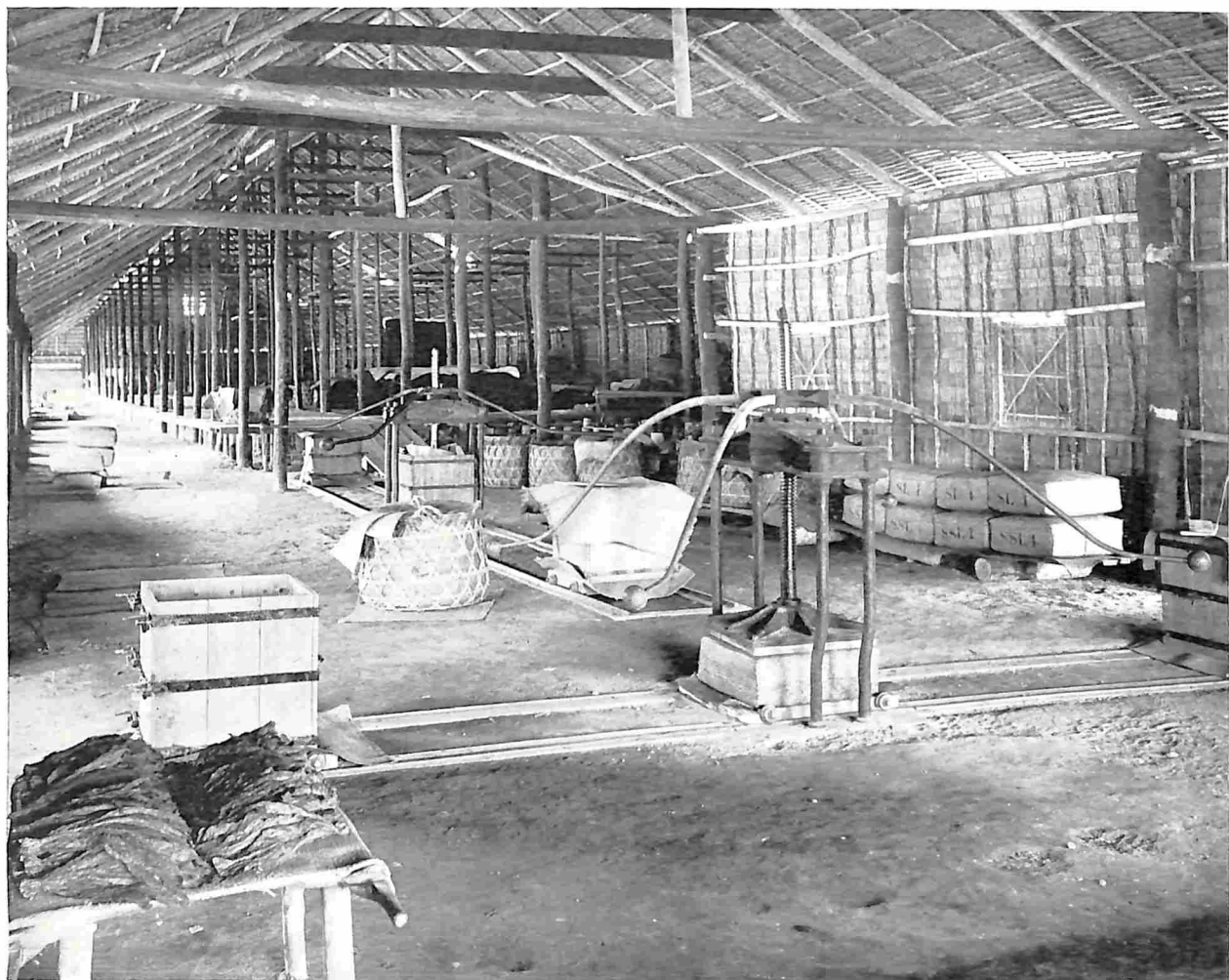
Inderdaad bestaan er in het zwarte werelddeel op Britsch gebied niet minder dan 33 terreinen, waar het wild doelmatige bescherming geniet, welke te zamen een oppervlakte beslaan zoo groot als het Engelsche rijk in Europa zelf.

Ze vormen een soort van natuurlijke diergaarden, waar het nog in oerstaat verkeerende gebied vrije beweging laat aan de inheemsche fauna en deze natuurlijke bescherming aanbiedt.

Reeds langer bestonden er in naam dergelijke vrijplaatsen, verscheidene echter zijn eerst in deze eeuw gesticht, terwijl ook eerst in het laatste tiental jaren afdoende maatregelen tot bescherming genomen werden en bijzondere zorg aan de naleving daarvan werd gewijd.

't Is voornamelijk door het werken der in 1903 opgerichte „Vereeniging tot behoud der wilde fauna in het Engelsche Rijk”, dat regeeringsaandacht en publieke opinie zeer stellig op de noodzakelijkheid van meer algemeene zorgen in dit opzicht gevestigd werden en wel met dit gevolg, dat in moederland als in koloniën instellingen met genoemde bedoelingen vasten voet kregen.

Evenals bij de Amerikaanse vereeniging van dien aard op vogelgebied zorgen de leden, voornamelijk uit bekende naturalisten en sportlui bestaande, onder medewerking van tal van bewindlieden in Engeland en bezittingen, dat er betrouwbare statistische gegevens komen omtrent de dierenwereld. Aantal, toestand en ruimte van levensgebied der soorten worden onder vaste controle genomen, gunstige en ongunstige invloeden voor hun bestaan worden nagespeurd en met die gegevens gewapend kan de vereeniging, in gevallen waarin bescherming noodig blijkt, gerust aankloppen bij gouvernementsbesturen, zoo noodig bij de hoogste regeeringscolleges. Tot nog toe zijn de beste resultaten op die wijze verkregen: samen-

DE TABAKSCULTUUR IN NED.-INDIË. HET „AFPAKKEN” VAN DE TABAK (DELI).

werking van landsbestuur met zulk een serieus lichaam, welks voorlichting niet anders dan op prijs gesteld kan worden, kon men zich zoo doende verzekeren.

Wie thans met den Uganda-spoorweg in Britsch Oost-Afrika reist, gaat over honderd mijlen langs zulk een beschermd wildgebied. Vanuit de spoorrijtuigen kan men in bepaalde jaargetijden allerlei min of meer zeldzame antilopen- en gazellensoorten in de vrije natuur waarnemen. Giraffen, hertebeesten, struisvogels, allerlei wilde dieren hebben daar een rustig domein gevonden, waar ze zich nu reeds zeer op hun gemak gevoelen, zoodat zij zich even weinig aan de door hun vlakten snellende stoomrossen schijnen te storen als het vee onzer weiden.

Dit zuidelijke wildgebied is door de eigenaardige stofage en de ongerepte schoonheid van zijn landschap reeds bekend en beroemd geworden. Het omvat bijna 7.000.000 acres, (1 acre = 40.5 Are), waarbinnen geen jacht mag plaats vinden. Jaarlijks wordt niet minder dan f 2.425 besteed om het terrein te bewaken, wat door vier Europeesche opzieners met een garde van inlandsche wachters geschiedt. Er huizen tal van neushoorns, die soms in plotselingen aanval uit de dichtbelommerde verblijfplaatsen op de bewakers aanrennen; vluchten in de dichtstbijzijnde boomen is dan zaak van levensbehoud. Ook de leeuwenbevolking is er aanzienlijk. Bij tochten door het hartje dezer wildernissen signaleerde men er gemiddeld een drietal per dagreis; een viertal bijeen komt vaak voor, doch ook wel grootere troepen van acht of negen tegelijk kon men waarnemen. Natuurlijk is het af en toe noodzakelijk onder dergelijke roovers, welke zich voeden met andere beschermde, meer waardevolle soorten, een jacht te organiseren, teneinde een welgeordend evenwicht binnen deze grenzen te verzekeren.

Het noordelijke wildgebied in Oost-Afrika, dat op aanwijzing van bovengenoemde Vereeniging tot stand kwam, toen een stroom van broodjagers het voortbestaan bedreigde van de nog overgebleven kudden olifanten, zebra's e.d. in deze streken, beschermt thans onder regeeringszorgen prachtsoorten van allerlei wild. De gunstige ligging van dit terrein tusschen twee woestijngebieden, terwijl hoge bergen en woeste rivieren het aan de andere zijden afsluiten, maken dit voor kolonisten om zijn warme klimaat onbewoonbare gebied tot een eldorado voor allerlei dieren, rhinoceros, giraffe, koedoes- en antilopensoorten komen er in grooten getale voor, behalve olifanten en zebra's.

Zoo hebben Uganda, Somaliland, Soedan en andere koloniën hun speciaal terrein afgezonderd, waar vaak bepaalde soorten of resten daarvan bijzondere bescherming vinden. Hier zijn het klipspringers, ibex of andere herkauwers, in Noord-Nigerië in het Tsadmeergebied weer de nijlpaarden, olifanten, chimpansés, zeldzame vondsten onder viervoeters en vogels, welke een vrijplaats vinden. Elders, in het zuiden van Nigerië worden o.a. kolonies van prachtige reigers en reeds bijna uitgeroeide ooievaarsoorten en andere watervogels voor een totalen ondergang bewaard. Natuurlijk zijn de terreinen in het ontoegankelijke binnenland het best van wild voorzien. Zuid-Afrika is reeds betrekkelijk arm aan dieren. De witte rhinoceros, eland-antilopen, gnoes, quagga's, bles-, rood- en blauwbokken, secretarissen, fazanten, korhoenders en paarlhoenders begonnen er reeds zeldzaam te worden. Temeer is het te loven, dat er nu tal van „reserves” tusschen de Kaap en de Zambesi zijn afgezet, en men door bewaking van die vrijplaatsen den natuurhistorischen rijkdom van dit werelddeel tracht in wezen te

DE TABAKSCULTUUR IN N.-I. VERPAKKINGEN VAN TABAK VOOR DE INLANDSCHE MARKT.

Achterste groote baal: Buitenzorg; de ronde collie: Toeban (Rembang). Voorste rij links: Besoeeki; kleinste stapeltje vooraan: Bengkoelen; groote pak daarachter: Bangaai.

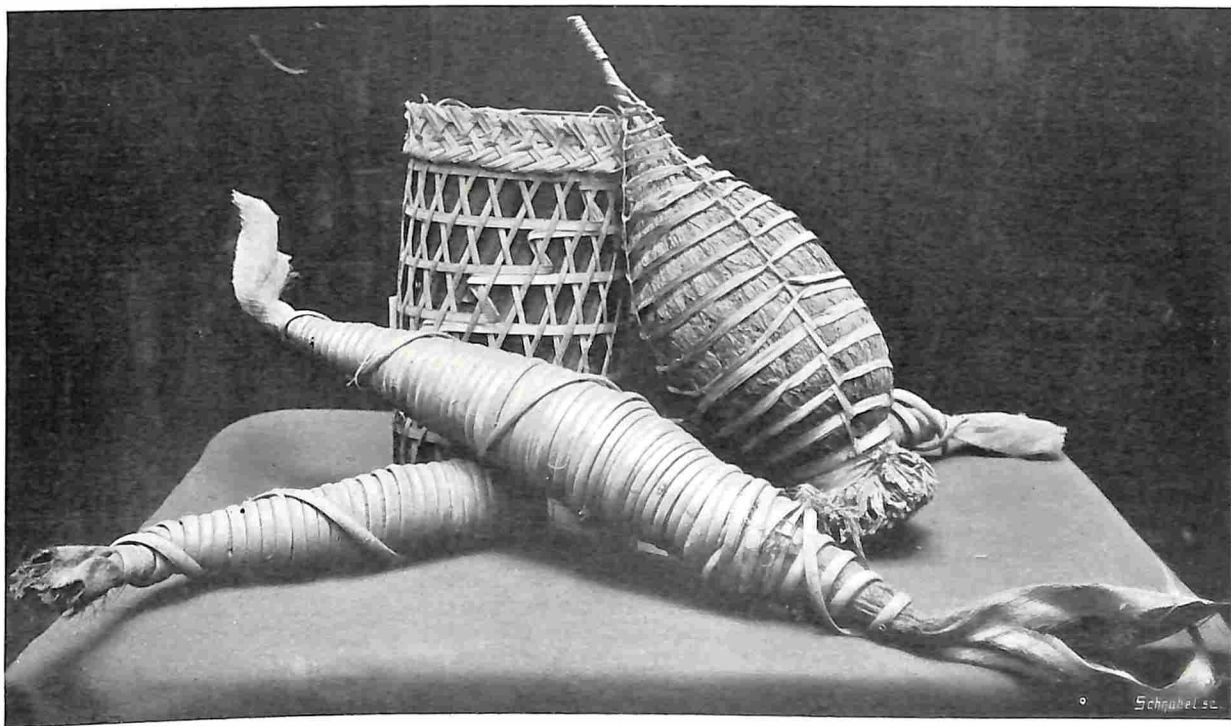
houden, ook de weinige overlevende exemplaren van zoo menige diersoort weer gelegenheid biedt zich tot blijvende bewoners van Afrika te maken.

Nu landbouw, veeteelt en mijnwezen zich uitbreiden en de oorspronkelijke fauna terugdringen of haar de levensvoorwaarden ontnemen, nu de onverzadelijke handelsvraag naar ivoor, huiden, geweien, anderzijds de wildkudden door beroepsjagers doet decimeeren, terwijl de inlander sedert zijn bewapening met kruit en lood veel meer wild doodt dan voor zijn voedsel noodig is, geheel zonder noodzaak, uit puur jachtvermaak, ware slachtingen onder de fauna aanricht, nu is het noodig de dierenwereld van Afrika tegen een totalen ondergang te beschermen.

En wat is er mooiers denkbaar, dan zooals bv. bij het opvaren van de Shire-rivier, langs de oevers van dien stroom geheele kudden wilde buffels en olifanten zich in hun natuurstaat te zien bewegen, terwijl bij roekeloze ontginning die natuurrijkdom daar nog slechts bij overlevering bekend zou zijn! G.

DE GRIEL.

DE groote zandvlakte tusschen het dennenbosch en de heide is een echt treurig stuk land. Slechts op een paar plaatsen aan den voet der heuvels bevindt zich water, verder ontwaart het oog slechts zand, niets dan zand. De boschwachter heeft getracht er dennen op te planten, doch de meeste zijn door de zon verbrand of door de nonvlinders gedood, en maar enkele hebben het volgehouden, en leiden een armoedig bestaan naast een paar dozijn kromme berkjes. Hier en daar in de bodemverdiepingen groeit wat zandzegge, een blauwwit gras van een ziekelijke kleur houdt zich met moeite in stand, en hard rendiermos bedekt op enkele plaatsen den onvruchtbaren bodem.

DE TABAKSCULTUUR IN N.-I. VERPAKKINGEN VAN TABAK VOOR DE INLANDSCHE MARKT.

Vooraan: Temmer eilanden; achteraan links: Boeroe; rechts: Nieuw-Guinea.

Hoe treurig het stuk land echter ook is, heelemaal zonder leven is het niet, en een korten tijd van het jaar heeft het zelfs allerlei bloemen; de zandklokjes tooien zich met lichtblauwe kelkjes, eenige heidestruiken geuren met hunne paarse bloesems in de vochtige valleities, dopheide gloeit rozerood, en tegen Pinksteren prijken de hooge bremstruiken met zuiver gouden vlinderbloemen.

Dan hebben de hagedissen het goed, die tusschen de steenen op kevers, vliegen en rupsen jagen. Ook zandwespen en bijen vertoonen zich dan hier, en over de glinsterende zandvlakte snorren de bonte haften. Van de grootere dieren laat slechts de haas en het konijntje zich hier zien, en een enkelen keer trekt 's nachts een reeënpaar over het dorre land en verschrikt den pieper of den heide-leeuwerik, die hier rustig leven, zolang de sperwer of de havik hun geen angst aanjagen. Juist zooals het hier is bevalt het den beiden vogeltjes, eenzaam en dor; door hun zandkleur beschermd, leiden zij een slechts zelden gestoord leven.

Nog een andere vogel leeft hier op de heide, ook met een zandkleur, maar hij is veel grooter dan de pieper en de boom-leeuwerik, van duivengrootte en hoog op de pooten. Tot de plevieren behoort hij, is familie van kievit en scholekster, maar hij gelijkt er slechts op in zijn bouw, want zijn veeren zijn leeuwerikkleurig en zijn groote oogen zijn geel als die van een uil. Hij is ook een vogel van de schemering, evenals de boom-leeuwerik en de pieper, die haast uitsluitend tegen den avond en vroeg in den morgen hun stemmen laten hooren en zich in 't heldere zonnelicht stil houden. Verbergt de zon haar gezicht echter des namiddags achter de wolken, dan roept de leeuwerik zijn diel. .lie, en laat de pieper zijn eentonig geluid weerklinken.

Foto R. Tepe.

GRIEL, STAANDE BIJ EEN REEDS AANGEPIKT EI.

De „dritte im Bunde”, de griel, is nog altijd niet te hooren. Hij is weliswaar al uit zijn zandleger opgestaan, heeft ijverig met den langen gelen, zwartgepunten snavel zijn geel gevederde naar jeukende insecten afgezocht, ook de smalle vleugels uitgespreid, zoodat de bruinzwarte pennen scherp tegen het lichte zand afsteken, maar goed in zijn doen is hij nog niet. Hij trekt den witzwarten kop weer tusschen de schouders, doet de gele uilenooogen half dicht, en staat daar nu stijf en stom op de lange, zware pooten. Vóór hem trippelt de pieper in het heidekruid, en zoekt naar de jonge sprinkhanen, de boomleeuwerik jubelt hoog in de avondlucht, langzaam komt een haas uit het dennenbosch naar het veld.

Plotseling opent hij de groote oogen, en rekt den hals uit. Vóór hem ritselde het zachtjes. Daar schiet een kleine grauwe schaduw over den zandbodem. Nu is zij achter de heidestruiken verdwenen, en in twee onhoorbare stappen met zijn lange beenen is onze vogel op dezelfde plaats, en als 't ware verdwenen tusschen de zandzegge en het grint. De kleine grijze schaduw komt van achter het boschje te voorschijn, bliksemsnel, maar toch niet zoo vlug als de gele snavel. Het piept, en in den snavel hangt, bij het nekvel gepakt, een jong veldmuisje, en draait zich en spartelt. Met een forschen zwaai slaat de griel haar tegen den grond, zijn snavel komt twee-, driemaal op het diertje neer, en de muis is uit haar lijden, om binnen een minuut in het wijde keelgat te verdwijnen.

De vogel schudt zijn veeren, blaast zich op, rekt zich uit, en dan roept hij luid in den stillen avond. Een vreemd, een zonderling geluid is het, die grielenroep, half en half gelijkend op het wulpengefluit, maar niet zoo vol, niet zoo afgerond en fijn, meer een krijschen. Kräh. .liet. . klinkt het over de zandvlakte, en uit de verte hoort men ook kräh. .ie kräh. .ie langgerekt en klagend. Nieuwsgierig komt de geitenmelker, die langs den zoom van het dennenbosch jaagde, aangevlogen, maar hij vindt niets, want zelfs een nachtzwaluwenooog ziet den griel niet, die

met den gelen zandbodem één geheel uitmaakt. Nu hier, dan daar klinkt de krijschende stem, eerst op de zandbergen, dan bij de grinthoopen, daarna weer bij het waterplasje.

Achter de verre bosschen verdwijnt de laatste zonnestraal. Vanuit het woud klinkt het zuchten der boschuil, in het vijvertje rikkikken de kikkers en eenden strijken snaterend voorbij. De grielen jagen. Snel als trappen rennen zij over 't kale zand. Geen kever, geen rups ontsnapt aan de scherpe oogen; iedere steen wordt omgedraaid, ieder struikje afgezocht. Na een uur, wanneer aan den plas gedronken is, gaat het in wilde geestenvlucht over het zand, en luid klinkt hun geroep over de eenzame landen. Nu zoekt het mannetje het weiland van den nabijwonenden boer af naar slakken, kevers en rupsen, tot hij weer op het zandveld arriveert, waar het wijfje al lang weer op de eieren zit.

Groote eieren zijn het, haast zoo groot als van kippen, maar anders van kleur, zandkleurig, licht grauw en bruin gestreept en gevlekt, en omdat ze geheel en al met zand overeenkomen, behoeft het wijfje zich niet te plagen met een fatsoenlijk nest te maken. Niet ver van een paar kromme, kreupele berkjes, waar, tusschen de dorre grasstengels, allerlei takjes en rommel lag, krabde het de steenen aan den kant, vormde met borst en pooten een kleine holte, en legde, einde April, de twee eieren daarin. Zelfs wanneer de berken het nest niet beschutten, zou geen roofvogel het vinden, zoo precies passen eieren en vogel bij hun omgeving.

Ook de jongen, die na zestien dagen uitkomen, toonen in hun donskleed, dat het zandveld hunne Heimat is. Komt soms, wat zelden gebeurt, de sperwer over de heide, dan klinkt da delijk 't waarschuwend bi. . . lit van het mannetje, en de

geelbruine kuikentjes worden plotseling doodstille, levenlooze klompjes, die, wanneer de roover voorbij is, door de moeder met een lokkend rick. . rick. . in het leven geroepen worden. En als de schemering over de landen daalt, jagen de twee grielen langs den boschzoom en over de heide, en leeren de kinderen waar de dikste rupsen huizen, en hoe men het beste zijn kostje bijeencharrelt.

In September zijn de grielen plotseling verdwenen. 's Nachts trokken zij weg. Op zandvlakten en kale gronden brengen zij den dag door, en bij nacht trekken zij weer verder. Hier en daar treffen zij soortgenooten aan, en tot een langen, spitzen hoek gevormd, trekt het gezelschap verder. Eenige blijven al aan de Middellandsche Zee, maar de meeste komen niet eerder tot rust dan in de woestijnen van Afrika, hun oorspronkelijk vaderland.

Daar, waar het warm en zanderig is, zijn het heele jaar door grielen. Lang niet zoo schuw als de vooruitgeschoven posten in ons land en in Pruisen, hebben zij zich daar geheel aan de menschen gewend, en zitten vaak op de platte daken der huizen. 's Nachts echter vliegen zij in tuinen en landerijen rond met hun

neven en nichtjes uit het Noorden, die den winter hier doorbrengen, en de Nederlandsche toeristen, die van de veranda's der hôtels in de door de maan verlichte tuinen kijken, verwonderen zich over de groote vale vogels, die zonder geluid over de palmen zweven, of vlug over den weg rennen om spinnen, schorpioenen en duizendpooten te verdelgen.

Dat ook in onze duinen en op onze heidevelden deze zonderlinge nachtvoegel geheel thuis is, dat weten vaak zelfs die toeristen niet, die de jacht beoefenen. Maken zij in den trektijd eens een griel buit, dan bekijken zij hem verbaasd, en weten niet of zij hem voor een kleine trap moeten houden, of dat het een vreemde buitenlandse vogel is, en 't is al heel mooi als er een boschwachter bij is, die het dier zoo'n beetje kent en, hem een wulp noemt. Maar de wulp heeft een langen, krommen snavel, en niet zulke groote gele oogen, en daarom zendt men den buit naar een of ander museum, om vandaar te weten te komen, dat het de griel, de dikpoot, de uilenkop, de scharlupen is, en tot de Nederlandsche broedvogels behoort, zij 't dan ook tot de zeldzame, en een van de vogels is, die, evenals de kleine waterhoentjes, de woudaapjes en de draaihalzen, slechts den vogelkenner van professie bekend zijn.

(Vrij naar H. Löns)

A. B. WIGMAN.

VERDELGING VAN MIEREN.

HET Fransche vakblad „La Boulangerie française” deelt een middel mede om de mieren, die provisiekasten, winkels, bakkerijen, enz. onveilig maken, afdoende te bestrijden. Daartoe heeft men alleen maar in kasten en op allerlei andere plaatsen stukjes beschimmelde citroenen neer te leggen. Geen versche, maar bepaald beschimmelde. Deze verspreiden een geur die aan zwavelether doet denken, en na een paar dagen zijn alle mieren spoorloos ver-

dwenen. De citroen moet niet in verschen staat aan stukken gesneden en dan zoo neergelegd worden, in welk geval de stukken spoedig uitgedroogd zouden zijn. Het beste is, een paar citroenen eenige dagen op een vochtige plaats te leggen, in een kelder bijvoorbeeld, totdat zij bedekt zijn met een groen laagje schimmel. Dan pas zijn zij goed om aan stukken gesneden en hier en daar neergelegd te worden, want dan verspreiden zij den geur, die de mieren verjaagt. Het middel is zeer eenvoudig en wordt door den ontdekker, een Fransche geleerde, DE PARVILLE, het eenige genoemd, dat tot dusverre afdoende bleek te zijn.

Ik las het bovenstaande in het „Maandblad van de Vereeniging ter bevordering van Tuin- en Landbouw in Limburg”, en, daar zoo min dit als het hierboven genoemde Fransche blad, algemeen verspreid is, meende ik het voor de lezers van „Buiten” te moeten overnemen. Als dit eenvoudige middel werkelijk afdoende is, zal het zeker voor velen een ware uitkomst zijn.

B.

H. W.

DE RINGSLANG.

AN den oever van onze beek bloeien de eerste witte primula's. Mijne dochter en ik hebben een mooi boeket geplukt om voorjaarsstemming te brengen. Daar treft eenig geritsel ons oor. We zien tegelijk op. Voor ons kronkelt eene ringslang vlug op de beek toe en eer ik haar den weg kan versperren, is ze al in het koude water afgegleeden. Wellicht had ze pas haar somber winterverblif verlaten om een middagzonnestraaltje over haar kil lijf te laten glijden en nu was ze opgeschrikt door ons gedoe.

Boven den kiezeligen bodem der beek zien wij ze in sierlijke kronkels voortzwemmen, tot ze een eind stroomaf den kop weer uit het water heft en dan tegen den hoogen beekwal opklautert, om opnieuw van de lang ontbeerde lentezon te genieten. Voorzichtig glijden wij nader, opdat zij ons niet merken zal, voor ik zeker ben van mijn greep; want we willen haar vangen. Zie, daar ligt ze spiraalvormig opgerold met het platte kopje in 't midden. Nu is 't tijd; snel grijp ik toe en omklem zacht maar stevig haar hals. Met heftig gewring en krampachtig gekronkel tracht zij tevergeefs uit mijne handen te komen. Ik laat niet los, want wij willen ze eens nauwkeurig en op ons gemak bekijken. Plotseling worden de bewegingen matter, nog een paar machteloze pogingen om een kronkel te maken en het lichaam hangt slap als een touw in mijne handen, de bek gaat open en het zwarte gespleten tongetje ligt slap naar buiten. Mijne dochter meent, dat het diertje dood is en verwijt me al, dat ik het te sterk zou hebben gedrukt. Maar ik leg het in de zon op het nog dorre gras en langzaam aan keeren de levensgeesten terug. Eerst onbeholpen, dan wat vlugger, kronkelt het naar 't water terug.

Het diertje stond vlak voor eene vervelling; dat zagen wij aan de vuile huidkleur en aan het blauwachtig doffe oog. Waren wij eenige dagen later gekomen, dan hadden we het aangetroffen in een nieuw kleed, reiner van kleur, metaalgrauw met velerlei schakeering in 't blauwe of in 't groene en met een paar gele halvemaaanvormige vlekken aan weerszijden van den kop. Deze zijn het beste kenmerk om de ringslang van hare beide inlandsche verwanten, de gladde slang en de adder, te onderscheiden.

De vervelling is een verschijnsel in 't leven van slangen en andere reptielen, dat elk jaar eenige keeren plaats grijpt. Dit afwerpen van de hoornachtige opperhuid is eene noodzakelijke levensvoorwaarde voor het diertje, daar deze huid niet meegroeit met de overige deelen van het lichaam. De huid gaat eerst open aan de lippen en stulpt zich naar achteren aldoor verder om, waarna de slang haar tusschen struikgewas, boomwortels en steenen afstroopt, zooals men eene kous omgekeerd uittrekt.

Eenigen tijd na het einde der winterrust, meestal in Mei, soms als de koude noordenwinden wat lang waaien pas in Juni, paart de ringslang. Het mannetje, dat meestal slechts een derde van de lengte van het wijfje bereikt, pakt dit met zijn tanden in den kop of den hals, legt zich op haar rug en omslingert haar nog vaak met den staart. Deze vereeniging der geslachten duurt tenminste eenige uren, gewoonlijk in den vroegen morgen; zij is daarbij zoo vast en innig, dat de gepaarde dieren zelfs voor ernstig dreigend gevaar ongevoelig blijven. Ik trof eens op een zonnig en beschut plekje van een klein heideveld tusschen Heerenveen en Oranjewoud, eene streek, die vroeger rijk was aan deze reptielen, een groot getal slangen aan, die schijnbaar verward op en door elkaar lagen en een kluwen vormden, waaruit van alle zijden de zwarte tongetjes te voorschijn kwamen. Eene enkele beroering met den wandelstok was voldoende de dieren uit elkaar te jagen; maar de gepaarde bleven hulpeloos achter.

Het wijfje legt op vochtige, warme plekken, bij voorkeur in

RINGSLANG TOT VL

BLIJF „HOOSDEN” BIJ ST. ODILIËNBERG.

leutige vertier ernstig en voornaam het breed-gevelde raadhuis, het vergulde beeld van bisschop Absalon, Kopenhagen's stichter, prijkend boven den ingang. Het monumentale gebouw, rood door zijne samenstelling uit baksteen, sober in zijn versiering, en in zijn blokkigheid verslankt door een klokketoren, is een statig ornament van de open, beklinkerde plaats, waar de bronzen draakfiguren van een fontein voortdurend waterstralen opspuiten. Maar ook het interieur bevat architecturale bezienswaardigheden, zoo b.v. in de ruime feestzaal en de vorstelijk versierde kruipen. Hare woning was eigenlijk eene groote, open stopflesch op mijne tafel. Overdag bleef ze gewoonlijk stilletjes in hare flesch, maar 's avonds schoof ze altijd over den vloer om alle hoeken na te snuffelen. Daar er klaarblijkelijk niet veel te halen viel, liet ze weldra die tochten achterwege; na een paar weken vond ik ze 's morgens altijd opgerold liggen om den bovenrand van hare flesch. 't Was een prachtig en levendig diertje, dat zich heel gemakkelijk met salamanders liet voeden. Ik bewaarde 't om eene vervelling te kunnen waarnemen. Deze bleef echter uit en daar het voedsel schaarscher begon te worden, gaf ik het diertje achter mijn huis tusschen de akkergewassen de vrijheid weer.

In October of November, bij ongunstig weer al in September, zoekt de ringslang een vorstvrij hoekje op, onder mesthoopen, turf- of houtmijten, in holle boomen of in mollen- en muizengangen. Hier brengt zij liefst in gezelschap van natuurgenoeten den winter slapende door, om in Maart of April weer te ontwaken. Jammer is het, dat de ringslang, de onschuldigste aller slangen, al meer en meer verdwijnt. Niet, dat er zooveel gedood worden door onwetende menschen, die alles wat slang heet, meenen te moeten vermorzelen, maar de toenemende cultuur van landbouwgewassen legt beslag op elk hoekje grond en ontnemt de ringslang stuk voor stuk de woonplekken, die eene voorwaarde voor haar voortbestaan in ons land zijn. Helaas, aan dat noodlot is geen ontkomen.

K. ZWART.

RINGSLANG IN RUST.

hoe deugd het stuk land onder een roos heeft het even is het niet, en een korten tijd van het jaar heeft het elfs allerlei bloemen; de zandklokjes tooien zich met lichtblauwe elkjies, eenige heidestruiken geuren met hunne paarse bloesems en de vochtige valleities, dopheide gloeit rozerood, en tegen pinksteren prijken de hooge bremstruiken met zuiver gouden linderbloemen.

Dan hebben de hagedissen het goed, die tusschen de steenen op kevers, vliegen en rupsen jagen. Ook zandwespen en bijen vertoonen zich dan hier, en over de glinsterende zandvlakte norren de bonte haften. Van de grootere dieren laat slechts de haas en het konijntje zich hier zien, en een enkelen keer rekt 's nachts een reeënpaar over het dorre land en verschrikt den pieper of den heide-leeuwerik, die hier rustig leven, zoolang de sperwer of de havik hun geen angst aanjagen. Juist zooals het hier is bevalt het den beiden vogeltjes, eenzaam en dor; loor hun zandkleur beschermd, leiden zij een slechts zelden gestoord leven.

Nog een andere vogel leeft hier op de heide, ook met een zandkleur, maar hij is veel grooter dan de pieper en de boom-leeuwerik, van duivengrootte en hoog op de pooten. Tot de plevieren behoort hij, is familie van kievit en scholekster, maar hij gelijkt er slechts op in zijn bouw, want zijn veeren zijn leeuwerikkleurig en zijn groote oogen zijn geel als die van een uil. Hij is ook een vogel van de schemering, evenals de boom-leeuwerik en de pieper, die haast uitsluitend tegen den avond en vroeg in den morgen hun stemmen laten hooren en zich in 't heldere zonnelicht stil houden. Verbergt de zon haar gezicht echter des namiddags achter de wolken, dan roept de leeuwerik zijn diel... lie, en laat de pieper zijn eentonig geluid weerklinken.

St. ODILIËNBERG (L.)

WIE thans de uitmuntend herstelde kerk zoo schilderachtig op den Sint Petersheuvel aan de Roer ziet liggen, zou moeilijk kunnen gelooven dat dit monument vóór nog betrekkelijk korten tijd in zoo vervallen toestand verkeerde. Het laat zich slecht denken, dat dit fraaie bouwwerk van Romaansche bouwkunst, waarin eens de geloofsverkondigers Wiro, Plechhelmus en Otger toespraken tot het volk hielden, in de middeleeuwen „woest en ledig” stond, zooals de chroniek ons leert. Toch was dit zoo.

Maar door de onvermoeide zorg van wijlen den kanunnik-pastoor Willemsen, die als kapelaan reeds zijn sporen op het

gebied der oudheidkunde verdiend had, door de uitgave van een werk over de kunstschaten van den Maastrichtsch Sint Servaas, werd de aandacht op dit overblijfsel der oude cultuur gevestigd. Toen hij met de restauratie begon, nam Willemsen zware lasten op zich. Wel droegen Staat en provincie het hunne bij, maar hij moest toch den bedelstaf opnemen en vragen. Ver waren zijne reizen, veelvuldig zijne bezoeken, maar de foto's toonen aan, hoe hij er in slaagde het geheel in den ouden toestand te herstellen. De geschiedenis der kerk van Sint Odilienberg loopt in den eersten tijd samen met die van de Utrechtsche Kerk.

In 857 werd Utrecht door de Noormannen belegerd en ingenomen, de Sint Martenskerk aldaar geplunderd en verwoest. Onderscheidene kanunniken werden gedood.

Hungerus, bisschop van Utrecht, had zich slechts met weinige kanunniken kunnen redden door de vlucht en ging naar Lotharius II, die toen te Prüm verbleef.

De vorst schonk bij diploma van 2 Januari 858 het ter eere van Sint Peter gebouwde klooster Berg in de Maasgouw, aan de kanunniken (zie Sloet I, N°. 48, blz. 50).

Toen later het kapittel in rustiger tijden weer naar Utrecht vertrok, bleef een gedeelte des kapittels daar gevestigd, ten getale van zeven kanunniken. Over hunne lotgevallen in dien vroegsten tijd is ons weinig bekend geworden, wel dat in 1241 dieven door een openstaand venster van het portaal binnendrongen en alle brieven, ornamenten en kerksieraden roofden. Door de ruwe tijdsomstandigheden moesten de kanunniken 12 Mei 1361 naar Roermond vluchten, waar zij de kapel van den H. Geest tot kerk ontvingen. In 1465 lag de kerk ledig, toen een jong geestelijk heer, Johan van Abroeck van Beeck zich daar met een leekbroeder vestigde, tot groote voldoening der gemeente. Hun eerste werk was de kerk schoon te maken en weer zoo goed mogelijk voor gebruik in te richten. Velen uit den omtrek, zegt de chroniek, hielpen hen. Toen „bij der schickinge Gotz” de orde van het H. Graf zich door de landen verbreidde, traden de herstellers der kerk tot deze orde toe in 1465.

Van uit Berg, zooals Sint Odilienberg kortweg genoemd werd, werden kloosters gesticht te Kinroy, te Gertzen bij Entzen en zoo verder. Door oorlogstijden verdwenen deze kloosters weder; te Berg zijn sinds eenige jaren de kanunnikessen van het H. Graf wederom gevestigd, die de kinderen van het dorp onderwijzen in de vrouwelijke handwerken.

Aan de buitenzijde van de kerk is een Romeinsch votief altaartje, daar gevonden opgesteld, terwijl nog een groote grafsteen van pastoor Basel, met het wapen der stad Basel, een ingesneden puntmuts voorzien, in den muur gemetseld is. Van den heuvel af heeft men een fraai gezicht op de omgeving en ook op het hierbij afgebeelde landhuis Hoosden, dat oudtijds aan den generaal van den Broeck en later aan de familie Geradts kwam, wie het nog behoort. A. F. VAN BEURDEN.

Het vermenigvuldigen van onkruid.

MENIG tuinbouwer en liefhebber vraagt zich wel eens af hoe het toch mogelijk is, dat hij, niettegenstaande de grootste moeite, er toch maar niet in slagen kan het onkruid uit zijn tuin te verwijderen. Hoewel hij geregeld schoffelt, harkt en wiedt, komt het toch telkens weer terug. Wanneer men echter nagaat hoe gemakkelijk één enkel onkruidplantje, in weerwil van de grootste zorg blijft staan, en men weet dan hoeveel zaden één zoo'n plantje kan voortbrengen, dan komt men tot de overtuiging, dat onkruidbestrijding wel een voortdurend werk van iederen tuinman zal moeten zijn. En dan, hoeveel zaden worden niet door den wind uit buurmans tuin overgebracht.

In een oud tuinbouwtijschrift vonden wij enkele mededeelingen omtrent het aantal zaadkorrels door één enkele plant voortgebracht, die op de vermenigvuldiging van onkruid een aardig licht werpen. Hieruit blijkt, dat de ruige Klaproos (*Papaver Argemone*) gemiddeld 6.000 zaden geeft, de gewone Klaproos (*Papaver Rhoeas*) 50.000, de gewone Kamille (*Matricaria Chamomilla*) 60.000, de stinkende Kamille (*Anthemis Cotula*) 40.600, de Klit (*Lappa major*) 24.500, de Melkdistel (*Sonchus Oleraceus*) 24.500, de Herik (*Sinapis arvensis*) 4000 à 8000, de Bolderik (*Agrostemma Githago*) 2500, het Herderstaschje (*Capsella Bursa-pastoris*) 4500, het Kroontjeskruid (*Euphorbia hirsuta*) 950, de Akkerwinde (*Convolvulus arvensis*) 600 en de Neder-

Foto Aug. F. W. Vogt. KERK VAN ST. ODILIËNBERG. VAN TERZIJDE GEZIEN.

distel (*Cirsium acalulee*) 600 zaden. Men ziet, gevaar dat deze planten zullen verdwijnen, bestaat er voorloopig nog niet! E. Th. W.

Honig uit Bretagne.

IN een vergadering van „de Veluwezoom”, afd. der Ver. tot bevordering v.d. Bijenteelt in ons land, deelde de heer van Giersbergen een en ander mede over dien geduchten concurrent op de honigmarkt. Als zaakkundige stelde hij in Bretagne een onderzoek in naar de honigproductie aldaar en volgens hem is de groote opbrengst zuiver een gevolg van Bretagne's gunstige ligging ten opzichte van den golfstroom, welke daar warme, vochte winden uit zee aanvoert. In 1910, toen er veel landwind heerschte, was er geen honig-gewin. Verder wordt er zeer veel boekweit verbouwd op den lichten kleibodem benevens meloenen en pompoenen en leveren de vele bloeiende appelboomen van Bretagne, met onder de wilde planten veel stekelbrem, overvloedige honigbronnen.

De bijenteelt is er nog zeer achterlijk; losse bouw der korven komt weinig voor, de strooien vlechtkorven zijn ruw en primitief, stalling is er onbekend. Voeg daarbij dat het bedrijf slordig wordt gevoerd, dan is de kolossale opbrengst niettegenstaande dat alles wel enkel aan de bijzonder gunstige omstandigheden voor de bijenvolken te danken.

De honighandel wordt beheerscht door een klein aantal koopers, die aan de bijboeren nog prijzen van 15 centimes voor honig in de raat betalen; bereiding en export, vooral naar België en Frankrijk, geschiedt door de handelaars. Het product is vrij onzuiver, vergeleken bij onzen honig.

Waar zooveel bijen een rijk arbeidsveld vinden, zou, volgens de meening van den inleider, bij meer intensieve en zaakkundige bijenteelt Bretagne in staat zijn om geheel Europa van honig te voorzien.

Belangstellenden naar nadere bijzonderheden verwijzen wij naar het eerstdaags verschijnend, uitvoerige rapport ter zake. G.

DE HOOFDSTEDEN VAN HET NOORDEN.

I. KOPENHAGEN.

VAN de vele wegen, die naar Denemarken's hoofdplaats leiden, is men als toerist geneigd juist dien over de eilanden te kiezen, omdat men zich voorstelt een aantrekkelijke reis-afwisseling te hebben met het door-kruisen van Jylland, Fyen en Sjaelland en den oversteek van Groote en Kleine Belt. Noch op het land, noch op zee biedt de natuur hier veel schoons. Enkel nu en dan, bijvoorbeeld na het passeeren van Vamdrup, waar de Deensche douanen den reiziger behandelen met prettige voorkomendheid, heeft een dorpje met eenvoudige huiskes op frisch ontloken veldgewas, een typisch aanzien midden in de alomme eentonigheid en verlatenheid van het terrein.

Bij Fredericia gaat een gedeelte van den trein over op de boot. De reiziger, voor het nuttigen van zijn maal aangewezen op het stationsrestaurant, heeft nog juist den tijd, om zich smörbröd of belegde roggebrood-plakjes te laten aanreiken. Eerst tegen drie uur 's middags, als voor den tweeden, langeren zee-overtocht Nyborg is bereikt, kan de honger aan boord van het stoomscheepje vollediger gestild worden. In het eetsalon zijn drie lange tafels gedekt en worden ongeveer honderd passagiers bediend door twee kellners. De gemoedelijkheid treedt hier aan den dag in de toepassing der gewoonte, om zelf met bord, lepel, vork en mes naar de kombuis te gaan en te nemen, wat men wenscht. Bij Korsör vangt door Sjaelland de langzame boemeltreintocht aan, waardoor we 's avonds het eindstation bereiken: het levendige Kopenhagen.

Na den eersten nacht in de Deensche hoofdstad word ik wakker door het duizendvoudige geluid van het drukke verkeer over de raadhuisplaats, welke met haar vierkante omgrenzing van aaneengerijde, hoge gebouwen denken doet aan de Place du Nord van Brussel. Uit het raam van mijn hotelkamer heb ik een vogelvlucht-uitzicht op het volle dagleven in 't vroolijk stadscentrum. De zonbelichte, open vlakte wordt gestoofd door mengeling van menschen, auto's, omnibussen, wagens en rijtuigen; en de elektrische trams schuiven in alle richtingen aan en weg door het krielende beweeg heen. Links van me staat bij al dat

Foto Aug. F. W. Vogt. BUITENVERBLIJF „HOOSDEN” BIJ ST. ODILIËNBERG.

leutige vertier ernstig en voornaam het breed-gegevelde raadhuis, het vergulde beeld van bisschop Absalon, Kopenhagen's stichter, prijkend boven den ingang. Het monumentale gebouw, rood door zijne samenstelling uit baksteen, sober in zijn versiering, en in zijn blokkigheid verslankt door een klokketoren, is een statig ornament van de open, beklinterde plaats, waar de bronzen draakfiguren van een fontein voortdurend waterstralen opspuiten. Maar ook het interieur bevat architecturale bezienswaardigheden, zoo b.v. in de ruime feestzaal en de vorstelijk versierde trap.

In de façaden der gebouwen links achteraan, waar ook het breede complex van de Industriebgning oprijst, herkent men den stijl van oud-Hollandsche renaissance. Witte asphaltweg wijkt weg langs de breede Vesterbropassage, waaruit het verkeer voortdurend zich richt naar de Frederiksbergsgade, de Kalverstraat van Kopenhagen. Zij is de buurt van winkels, restaurants, lunchrooms, cinéma's, bureaux, werkplaatsen, automaten, de kijkplaats van het uitgaande publiek, de koker, die verbreed wordt door de fontein-vermooide marktplaatsen van Gammelstov en Nyetorv, de immer druk bewandelde trottoirtjesgang, welke verbinding heeft met het meer ruime, grootsche stadsdeel en ook met de steegjes van oude buurten.

Hier, in de volkswijken, zijn nog enkele gebouwtjes uit het grijze verleden. In Landenmaerket eenige zeventiend'eeuwsche woninkjes, en in Studiestraede het eerste, gerestaureerde, Kopenhagische gemeentehuis, stichting der 15e eeuw, in den buitenwand waarvan een gedenkplaat de berijmde historie van het gebouw te lezen geeft. Nog kan in de Amagertorv de voortzetting van druk verkeer worden waargenomen, en vreemd lijkt in deze volle straat — breeder wel dan de Frederiksbergsgade — de aanwezigheid van de achttiend'eeuwsche Helligaandskerk, die, zoo dicht bij het frivole leven, hiervan slechts gescheiden is door een klein, stil parkje.

Over de Højbro-plaats, waar we een stukje haven met schepen kunnen zien, bocht de hoofdverkeersweg zich naar de Kongens Nytorv, de groote, open plaats, centrum van de stad, het plein van de oudste stichting wellicht, maar dat de nieuwste ombouw toont en de wijdeste luchtader is in de stratenrijke metropool.

Er is heel wat ruimte rondom zijn ruiterbeeld; er zijn heel wat wegen, die op deze plek uitkomen. Het rondel wordt omgeven door wel statige gebouwen, waarvan het koninklijk theater door zijn breed en plat koepeldak en zijn zuilengalerij, geflankeerd door bronzen beeldkolossen dadelijk de aandacht trekt. Hoe men in Kopenhagen van het nachtelijk uitgaansleven houdt! De theaters, het luxueus aangelegde zomerpark Tivoli met zijn kostbare concertzaal en gebouwen in gefantaseerde weelderstijlen, en nog zooveel meer, wijzen in hun aantal en aard op den luchtigen uitgaanslust der bewoners van Kopenhagen, het klein-Parijs van het Noorden. Het theater- en andere vermakelijkheden-bezoek is er een nationaal genoegen, waarvan genoten wordt met een tikje naïveteit nog, met gloednieuw enthousiasme. 's Avonds en 's nachts is het dan ook op de Kongens Nytorv tierig als in het drukste werklevens van overdag.

Even luisterrijk aanzien heeft ook het Noordelijke deel der stad. Want langs de Bredgade en over de St. Annaeplads, die als een belommerde boulevard naar de haven leidt, komen we in het wel typische Amalienborg, een achthoekige, open hof, in het midden waarvan het ruiterbeeld van Frederik V staat,

en die omgeven is door de uniform opgerichte deelen van het paleis. Dit centrum, waarlangs somber de grijze venstertjes-facades van gebouwen zich voordoen, maakt een indruk van antieke groothed, en onwillekeurig vermoedt men achter die al te sobere muren van vorstenverblijven de verborgen weelde van royaal ingerichte, uitgestrekte vertrekken. Met de Frederiks- of marmierkerk, herkenbaar aan haar groen aangeslagen, koperen koepeldak, is het een stuk oudheid-overblijfsel in deze overigens nieuw bebouwde wijken, die langs de Toldbod haar schoonheid in een klein bosch voortzetten. Wij zijn aan het begin van de z.g. Langelinie. Gelegenheid voor het doorbrengen van een heerlijken zomeravond aan zee. Daarvoor is ze heelemaal ingericht, met een hier en daar duidelijk streven van den ontwerper tot bereiking van feerlike pracht. Want aan den ingang van het terrein, dat naar zee uitloopt, prijkt de monumentale, water-overvloed-sputtende fontein, welker beeldengroep als reusachtige silhouetten tegen de lucht uitkomt. Het is de bron, gewijd aan de legendarische godin Gefion, die in een verhaal van vorstenliefde het Deensche eiland Sjaelland ploegde uit Zweden en hier een meer van denzelfden omvang, denzelfden vorm deed ontstaan. Goede parken zijn aangelegd om de oude citadel, welke eertijds de stad van deze zijde beschermd heeft, en gelijk een wandelweg van zeebadplaats strekt zich de Langelinie noordelijk uit, bebouwd met restaurants, paviljoens, boothuisjes, en toch een ruim terrein vrijlatend voor een mooi wonder uitzicht op de Öresund.

Kopenhagen heeft behalve aan de zeezijde ook zijn mooie plekjes langs de meren Jörgenssø, Peblingesø en Sortedamssø, die gelijk breede, op verschillende plaatsen overbrugde kanalen in een bocht dwars over de Westzijde der stad gaan. Er loopt een breede boulevard vlak langs het kabbelende water. En het jong groene loof der in rijen geplante schaduwboomen met de huisfacades er achter, het uitzicht over de watervlakte met de bruggen, waarover de elektrische trams vreemd-kleintjes zich voortbewegen, herinneren aan de liefelijkheid van een Duitsch Rijnstadje.

In de buurt dezer meren heeft Kopenhagen de meeste open vlakten. Daar is b.v. de botanische tuin, aangelegd op lichtelijk geaccidenteerd terrein, dat men praktisch en artistiek benut heeft voor het bijeenbrengen van plantenrijkdom en het aanleggen van mooie parkpartijen, waarbij de enkele monumentale gebouwen, als observatorium, serres en het polytechnische instituut — dit laatste in de verte zichtbaar — sierlijk uitkomen. Daar is het nog mooiere Ørstedspark met zijn vijvers en plantsoenen, zijn rijkdom van promenaden en standbeelden. Daar is dan nog het Rosenborg-park, ouder van tuinstijl, met de stilte van stukjes bosch, het ouderwetsch-poëtische van naïeve beeldengroepen à la Versailles en het droomerige van veel schaduwschemer, het wijde park aangelegd om het zeventiende-eeuwsche slot van Christiaan IV. Dit staat er in al zijn eenzaamheid, als bekeld geraakt tusschen de groeikracht van het parkgeboomt, versomberd, oud lustoord, verdwaald in het alomme van moderne stad, en zich met zijn schatten en zijn donkere omgeving afzonderend van het naburige, vroolijk-opene, zonnige, botanische park. En tusschen al die wijde parken en tuinen is een groot kruis van breede boulevards gevormd. Wel typisch kan genoemd worden, dat het Zuid-Noord-gaande deel (Nørrevoldgade en Østervoldgade) van die centrale verbindingsfiguur in het spinnwebachtige wegnnet aan beide einden afgesloten wordt door twee in stijl en bestemming zoo verschillende gebouwen: het oude, smerige, grijze, onooglijke hoofdstation en Noordelijk, het monumentale kunstmuseum. De West-Oost-gaande arm van het kruis wordt gevormd door de over groote lengte zich uitstreckende Gothersgade, een boulevard, die de Louise-brug over de meren, met de reeds genoemde Kongens Nytorv verbindt. Inderdaad, Kopenhagen's aanleg in bepleining, tuinversiering, oppervlakte-uitsparing en doorstrating, is wanneer men het gemak van verbinding beschouwt, wel te roemen, al concentreert de grootste verkeersdrukte zich slechts aan één zijde van die bedoelde hoofdwegen. Wat aan de overzijde van de haven ligt, — Christianshavn en daarachter Amager, de streek van oud-

Hollandsche nederzettingen — behoort tot de minder bevolkte deelen van de antieke stad. Zoo mooi als het moderne deel over het algemeen gemaakt en gehouden is, zoo onoordeelkundig is het hier en daar ontsierd geworden, o.a. door den aanleg van de Nyboder, een oude-zeelui-kolonie, die zich in de beste wijken aanduidt als een complex van krotjes aan nauwe stegen.

Tot de monumentale gebouwen, waarop de Deen met recht trotsch is, kan de Carlsberg glyptothek gerekend worden, die zoowel in opzet als versiering en inrichting iets buitengewoons te zien geeft. Zij staat aan de breede Vestreboulevard, met een flink-open vlakte voor zich, waardoor de grandeur van haar bouw en haar galerij-beelden goed uitkomen. De zalen, waar de Deensche en Fransche proeven van sculpturale kunst bijeengebracht zijn, de doelmatige vertrekken voor de oud-Egyptische en Grieksche verzamelingen, komen uit op een weelderigen wintertuin met glazen koepeldak, tuin, waarin men bij stil spuitende fontein en ruischende watervalletjes en sierlijke statuetten een schat van palmensoorten vindt.

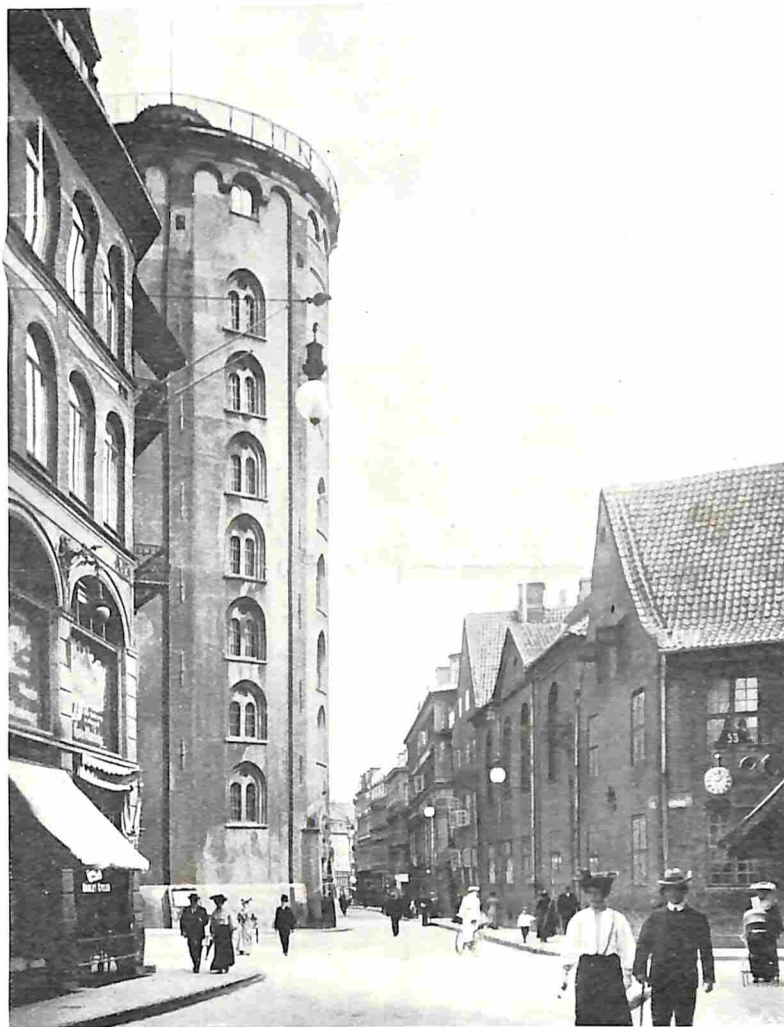
Noemen we dan nog het Thorwaldsen museum, wel oud van stijl, maar belangrijk om zijn bijna volledige verzameling van des meester's werken. Soms is het moeilijk, Thorwaldsen's antieke opvatting van beeldhouwkunst juist te waardeeren. In die oud-Grieksche mythologie-weergaven zit het star-systematische, schoolsch-streng, dat niet immer diep bekoren kan. Gewend aan de meer reële uitingen van moderne meesters, treft men hier in de groote verzameling beelden niet altijd het innige van menschelek gemoedsleven. Misschien vindt men het beste oeuvre van Thorwaldsen mooier, wanneer men het afzonderlijk kan houden in gepaste omgeving, dan het te zien opgenomen in zoo'n grooten overvloed, welke getuigend van de enorme werkkraft van meester en leerlingen, een verstorenden invloed uitoefent op des bezoekers impressie. Vooral de reliefs vallen het meest op om de decoratieve kracht, welke er van uitgaat. Bij al die beeldenrijkdom doet armeljk-eenvoudig het graf van Thorwaldsen, dat midden in het gebouw ligt en slechts 'n langwerpig vierkanten bak te zien geeft, gesmukt met kruipend groen en levende bloemen. De stichtingen van glyptothek en Thorwaldsen's beeldengalerij bevatten met het reeds genoemde kunstmuseum, het meer op ethnografisch gebied bekende nationaal museum en het industriemuseum Kopenhagen's schatten, die den vreemdeling een globaal overzicht kunnen geven van hetgeen er op technisch en artistiek gebied in Denemarken gepresteerd is vanaf het steenen tijdperk tot heden.

Thorwaldsen's kunst is niet alleen in het naar hem genoemde museum te aanschouwen; ze siert o.a. ook de van bouw excentrieke Frue kirke, in welker gevel door des meesters leerlingen

van Bissen en Jerichau de voorstelling van den predikenden Johannes den Dooper gebeiteld is. Bezoeken we nu den ronden toren, overblijfsel midden in de stad, baksteen cylinderkolos, waarin om te voldoen aan een vorstengril, een opwentelende rijweg is gemaakt. Uit de bovenverdieping zien we de mengeling van oude en nieuwe gebouwen beneden om ons liggen, Kopenhagen's stratenweb met de boulevards en de gapingen van parken, tuinen en meren. Uit de daken staan de kerktorens en de groen aangeslagen koepels op als teekenen tot oriëntering in het neerzicht, en boven de warreling van gebouwen en boomen verijlen de rooksluizen uit de schoorsteenen der werkende fabrieken. In de wazige verten vlakt lichtend de haven uit tot aan de Öresund, waarvan de verschietlijn zich opgelost heeft met de lucht....

Wat nu Kopenhagen's omgeving betreft, het meest wordt daarvan in zomertijd Klampenborg bezocht, dat om zijn uitgestrekte beuken- en berkenbosschen gewaardeerd wordt. Wij zien er de afwisseling in terreinaard in het groot. Want aan de bosschen grenzen de wijde grasvlakten, aan de zoomen waarvan zich nieuwe, groene woudstrooken vertoonen. Maar ook nog verder met den trein richt zich de stroom van Kopenhagers, die op zomerschen Zondag het stille genoegen van het buiten-zijn zoeken. Tot aan Skodsborg reikt het immense woud, tot daar, waar het bebouwde, glooiende strand ligt, waar op het terras van het badhotel de blauwe zee en de lila kusten van Zweden te zien zijn.

J. E. JASPER.

DE RONDE TOREN VAN KOPENHAGEN.

en die omgeven is door de uniform opgerichte deelen van het paleis. Dit centrum, waarlangs somber de grijze venstertjes-façades van gebouwen zich voordoen, maakt een indruk van antieke groothed, en onwillekeurig vermoedt men achter die al te sobere muren van vorstenverblijven de verborgen weelde van royaal ingerichte, uitgestrekte vertrekken. Met de Frederiks- of marmerkerk, herkenbaar aan haar groen aangeslagen, koperen koepeldak, is het een stuk oudheid-overblijfsel in deze overigens nieuw bebouwde wijken, die langs de Toldbod haar schoonheid in een klein bosch voortzetten. Wij zijn aan het begin van de z.g. Langelinie. Gelegenheid voor het doorbrengen van een heerlijken zomeravond aan zee. Daarvoor is ze heelemaal ingericht, met een hier en daar duidelijk streven van den ontwerper tot bereiking van feerike pracht. Want aan den ingang van het terrein, dat naar zee uitloopt, prijkt de monumentale, water-overvloed-sputtende fontein, welker beeldengroep als reusachtige silhouetten tegen de lucht uitkomt. Het is de bron, gewijd aan de legendarische godin Gefion, die in een verhaal van vorstenliefde het Deensche eiland Sjaelland ploegde uit Zweden en hier een meer van denzelfden omvang, denzelfden vorm deed ontstaan. Goede parken zijn aangelegd om de oude citadel, welke eertijds de stad van deze zijde beschermd heeft, en gelijk een wandelweg van zeebadplaats strekt zich de Langelinie noordelijk uit, bebouwd met restaurants, paviljoens, boothuisjes, en toch een ruim terrein vrijlatend voor een mooi wonder uitzicht op de Öresund.

Kopenhagen heeft behalve aan de zeezijde ook zijn mooie plekjes langs de meren Jörgenssø, Peblingesø en Sortedamssø, die gelijk breede, op verschillende plaatsen overbrugde kanalen in een bocht dwars over de Westzijde der stad gaan. Er loopt een breede boulevard vlak langs het kabbelende water. En het jong groene loof der in rijen geplante schaduwboomen met de huisfaçaden er achter, het uitzicht over de watervlakte met de bruggen, waarover de elektrische trams vreemd-kleintjes zich voortbewegen, herinneren aan de liefelijkheid van een Duitsch Rijnstadje.

In de buurt dezer meren heeft Kopenhagen de meeste open vlakten. Daar is b.v. de botanische tuin, aangelegd op lichtelijk geaccidenteerd terrein, dat men praktisch en artistiek benut heeft voor het bijeenbrengen van plantenrijkdom en het aanleggen van mooie parkpartijen, waarbij de enkele monumentale gebouwen, als observatorium, serres en het polytechnische instituut — dit laatste in de verte zichtbaar — sierlijk uitkomen. Daar is het nog mooiere Ørstedspark met zijn vijvers en plantsoenen, zijn rijkdom van promenaden en standbeelden. Daar is dan nog het Rosenborg-park, ouder van tuinstijl, met de stilte van stukjes bosch, het ouderwetsch-poëtische van naïeve beeldengroepen à la Versailles en het droomerige van veel schaduwschemer, het wijde park aangelegd om het zeventiend'eeuwsche slot van Christiaan IV. Dit staat er in al zijn eenzaamheid, als beknelde geraakt tusschen de groeikracht van het parkgeboomt, versomberd, oud lustoord, verdwaald in het alomme van moderne stad, en zich met zijn schatten en zijn donkere omgeving afzonderend van het naburige, vroolijk-opene, zonnige, botanische park. En tusschen al die wijde parken en tuinen is een groot kruis van breede boulevards gevormd. Wel typisch kan genoemd worden, dat het Zuid-Noord-gaande deel (Nørrevoldgade en Østervoldgade) van die centrale verbindingsfiguur in het spinnewebachtige weggennet aan beide einden afgesloten wordt door twee in stijl en bestemming zoo verschillende gebouwen: het oude, smerige, grijze, onooglijke hoofdstation en Noordelijk, het monumentale kunstmuseum. De West-Oost-gaande arm van het kruis wordt gevormd door de over groote lengte zich uitstrekende Gothersgade, een boulevard, die de Louise-brug over de meren, met de reeds genoemde Kongens Nytorv verbindt. Inderdaad, Kopenhagen's aanleg in bepleining, tuinversiering, oppervlakte-uitsparing en doorstrating, is wanneer men het gemak van verbinding beschouwt, wel te roemen, al concentreert de grootste verkeersdrukte zich slechts aan één zijde van die bedoelde hoofdweegen. Wat aan de overzijde van de haven ligt, — Christianshavn en daarachter Amager, de streek van oud-

Hollandsche nederzettingen — behoort tot de minder bevolkte deelen van de antieke stad. Zoo mooi als het moderne deel over het algemeen gemaakt en gehouden is, zoo onoordeelkundig is het hier en daar ontsierd geworden, o.a. door den aanleg van de Nyboder, een oude-zeelui-kolonie, die zich in de beste wijken aanduidt als een complex van krotjes aan nauwe stegen.

Tot de monumentale gebouwen, waarop de Deen met recht trotsch is, kan de Carlsberg glyptothek gerekend worden, die zoowel in opzet als versiering en inrichting iets buitengewoons te zien geeft. Zij staat aan de breede Vestreboulevard, met een flink-open vlakte voor zich, waardoor de grandeur van haar bouw en haar galerij-beelden goed uitkomen. De zalen, waar de Deensche en Fransche proeven van sculpturale kunst bijeengebracht zijn, de doelmatige vertrekken voor de oud-Egyptische en Grieksche verzamelingen, komen uit op een weelderigen wintertuin met glazen koepeldak, tuin, waarin men bij stil spuitende fontein en ruischende watervalletjes en sierlijke statuetten een schat van palmsoorten vindt.

Noemen we dan nog het Thorwaldsen museum, wel oud van stijl, maar belangrijk om zijn bijna volledige verzameling van des meester's werken. Soms is het moeilijk, Thorwaldsen's antieke opvatting van beeldhouwkunst juist te waardeeren. In die oud-Grieksche mythologie-weergaven zit het star-systematische, schoolsch-streng, dat niet immer diep bekoren kan. Gewend aan de meer reële uitingen van moderne meesters, treft men hier in de groote verzameling beelden niet altijd het innige van menschelek gemoedsleven.

Misschien vindt men het beste oeuvre van Thorwaldsen mooier, wanneer men het afzonderlijk kan houden in gepaste omgeving, dan het te zien opgenomen in zoo'n grooten overvloed, welke getuigend van de enorme werkkraft van meester en leerlingen, een verstorenden invloed uitoefent op des bezoekers impressie. Vooral de reliefs vallen het meest op om de decoratieve kracht, welke er van uitgaat. Bij al die beeldenrijkdom doet armeljk-eenvoudig het graf van Thorwaldsen, dat midden in het gebouw ligt en slechts 'n langwerpig vierkanten bak te zien geeft, gesmukt met kruipend groen en levende bloemen. De stichtingen van glyptothek en Thorwaldsen's beeldengalerij bevatten met het reeds genoemde kunstmuseum, het meer op ethnografisch gebied bekende nationaal museum en het industriemuseum Kopenhagen's schatten, die den vreemdeling een globaal overzicht kunnen geven van hetgeen er op technisch en artistiek gebied in Denemarken gepestreed is vanaf het steenen tijdperk tot heden.

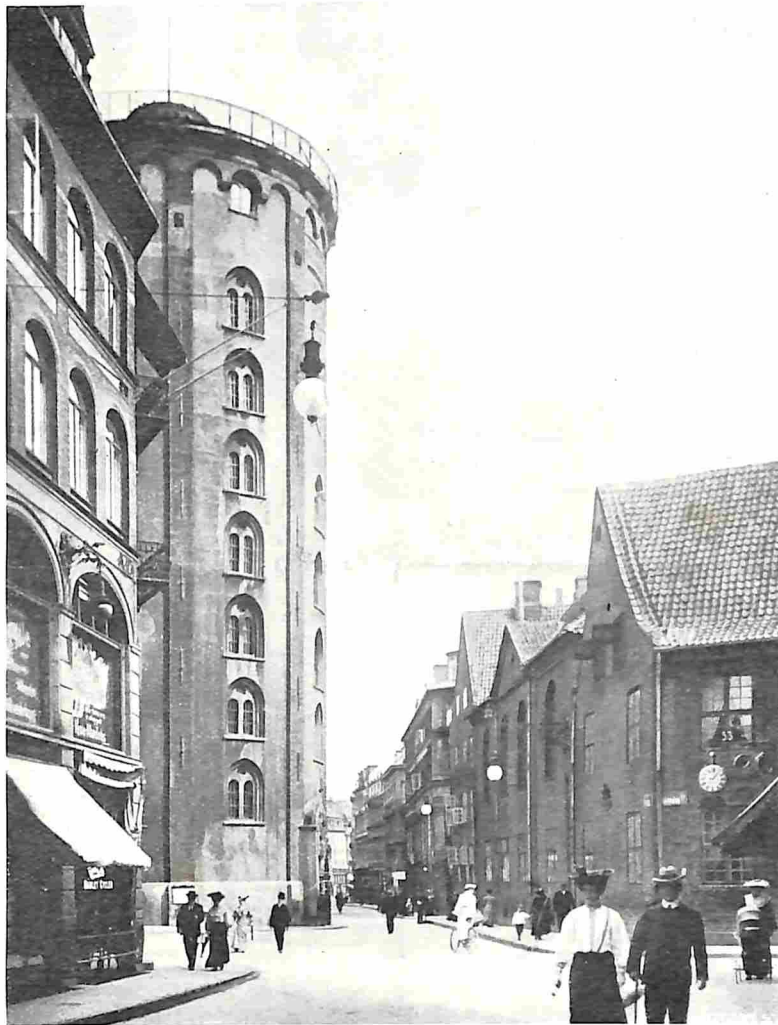
Thorwaldsen's kunst is niet alleen in het naar hem genoemde museum te aanschouwen; ze siert o.a. ook de van bouw excentrieke Frue kirke, in welker gevel door des meesters leerlingen

van Bissen en Jerichau de voorstelling van den predikenden Johannes den Dooper gebeiteld is.

Bezoeken we nu den ronden toren, overblijfsel midden in de stad, baksteenen cylinderkolos, waarin om te voldoen aan een vorstengril, een opwentelende rijweg is gemaakt. Uit de bovenverdieping zien we de mengeling van oude en nieuwe gebouwen beneden om ons liggen. Kopenhagen's stratenweb met de boulevards en de gapingen van parken, tuinen en meren. Uit de daken staan de kerktorens en de groen aangeslagen koepels op als teekenen tot oriëntering in het neerzicht, en boven de warreling van gebouwen en boomen verijlen de rooksluizen uit de schoorsteenen der werkende fabrieken. In de wazige verten vlakt lichtend de haven uit tot aan de Öresund, waarvan de verschietlijn zich opgelost heeft met de lucht....

Wat nu Kopenhagen's omgeving betreft, het meest wordt daarvan in zomertijd Klampenborg bezocht, dat om zijn uitgestrekte beuken- en berkenbosschen gewaardeerd wordt. Wij zien er de afwisseling in terreinaard in het groot. Want aan de bosschen grenzen de wijde grasvlakten, aan de zoomen waarvan zich nieuwe, groene woudstrooken vertoonen. Maar ook nog verder met den trein richt zich de stroom van Kopenhagers, die op zomerschen Zondag het stille genoegen van het buiten-zijn zoeken. Tot aan Skodsborg reikt het immense woud, tot daar, waar het bebouwde, glooiende strand ligt, waar op het terras van het badhotel de blauwe zee en de lila kusten van Zweden te zien zijn.

J. E. JASPER.

DE RONDE TOREN VAN KOPENHAGEN.